Een 17^{e}eeuwse beeldvorming van de Afrikaanse Ander

door koopvaarder en Opperkoopman van de WIC, Willem Bosman

Bachelorscriptie Taal- en Cultuurwetenschappen
Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht
Sophie Eigenbrood, 3717151
Begeleid door D.M.L. Onnekink
1 april 2016

They cannot represent themselves; they must be represented.

– Karl Marx*, The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*

Inhoud

Inleiding 5
Willem Bosman 8
WIC 10
Goudkust 14
Theoretisch kader 17
Oriëntalisme 17
Binaire opposities 18
Other(ing) 19
Discours 21
Stereotypering 21
Afrikaanse ander 22
Analyse van de brieven van Bosman 26
Beeldvorming en representatie 27
Oriëntalisme, othering en stereotypering 32
Conclusie 35
Bibliografie 38

Inleiding

Toen Willem Bosman als koopvaarder bij de WIC zijn intrek nam in het Fort Elmina aan de Afrikaanse Westkust, besloot hij alles wat hij zag en iedereen die hij tegen kwam te observeren en gedetailleerd te beschrijven. Het resultaat hiervan is de bundel brieven die in 1704 uitgegeven werd onder de naam: *Nauwkeurige Beschryving van de Guinese- Goud- Tand- en Slavekust.* Deze brieven behelzen verslagen van het landschap, de forten van de bezetters, de inheemse volken en hun gebruiken en gedragingen van deze zwarte bevolking van de Afrikaanse Goudkust waar Bosman gedurende dertien jaren gehuisvest was. Bosman was een van de eerste 'Westerlingen' die een nauwgezette representatie van de bevolking van het Afrikaans continent maakte. Zijn boek was direct na de verschijning een bestseller, werd meerdere malen herdrukt en vertaald in verschillende talen en lijkt te zijn uitgegroeid tot een belangrijk werk in de geschiedwetenschap.[1]

In 1981 schreef journalist en programmamaker Aad van den Heuvel een boek waarin hij de verhalen van Bosman en diens leven uitgebreid onder de loep neemt en tegen het licht van het toenmalige Ghana houdt. Zijn boek, *Willem Bosman, in goud en slaven* is een van de meest aangehaalde werken over Bosman, afgezien van zijn eigen verzameling brieven. Anderen hebben Willem Bosman wel benoemd in beschrijvingen over de WIC, de Nederlandse aanwezigheid op de West-Afrikaanse kust en de slavenhandel aldaar maar nooit zo uitvoerig en op de persoon zelf gericht als van den Heuvel. Historicus Johannes Postma schreef uitgebreid over de Nederlandse rol in de Atlantische slavenhandel.[2] Professor Hendrik den Heijer, eveneens historicus, publiceerde in 1994 een boek dat inmiddels uitgegroeid is tot standaardwerk over de Nederlandse geschiedenis: *Geschiedenis van de WIC,* waarin hij de organisatie en het handelen van de WIC uitvoerig behandelt. Ook bijvoorbeeld historicus Albert van Dantzig, Ernst van den Boogaart en Pieter Cornelis Emmer schreven over de Nederlanders in de slavenhandel. Allen spreken uiteraard van Willem Bosman als Opperkoopman van de WIC en besteden aandacht aan de twijfelachtige racistische gronden waarvan uit gehandeld werd in de 16^{e} en 17^{e} eeuw. Homi Bhabha gaat in *the Other Question* diep in op het Europese, dan wel Nederlandse, beeld van de zwarte Afrikaanse bevolking dat heerste in de vroegmoderne tijd. Ook professor Global Studies J. Nederveen Pieterse, M. Van Wijk Smith en Frantz Fanon wagen zich aan het onderzoeken van het (racistische) beeld over zwarten door westerse ogen. Een uitgebreid palet aan academici die zich hebben gebogen over onderwerpen als slavenhandel, racisme, de rol van Nederland en stereotyperingen van de Afrikaanse ander.

---

[1] De 'Nauwkeurige Beschryving' van Bosman werd herdrukt in 1709, 1719 en 1737. Het werd vertaald in 1707 in het Frans, 1706 in het Duits, in 1754 in het Italiaans en in Engeland werd het maar liefst vier maal uitgegeven in 1705, 1721, 1907 en de laatste in 1967. Bron: A. van den Heuvel, *Willem Bosman in Goud en Slaven* (Amsterdam 1981) 12

[2] Postma schreef onder andere *The Dutch in the Atlantic Slave Trade, 1600-1814* (Cambridge 1990) en 'West African Exports and the Dutch West India Company, 1675-1731', *ESHJ* 36 (1973)

In de huidige tijd waarin gelijkheid van de mens ongeacht afkomst, ras, religie of sekse een hartgrondig bevochten ideaal is met de realisatie ervan als ultieme doel, valt niet te ontkennen dat ondanks de vele stappen die zijn gezet een negatief beeld van de (Afrikaanse) ander, en daarmee racisme, nog steeds een schaduw werpt over dit ideaalbeeld van de westerse samenlevingen. Het lijkt mij zeer aannemelijk dat de basis op grond waarvan de blanke Westerling zich distantieert ten opzichte van de zwarte Afrikaan, mede ligt in de representaties die de afgelopen eeuwen van deze 'Afrikaanse ander' zijn gevormd. In dat geval zullen ook de verslagen van Bosman van invloed zijn geweest op onze huidige manier van denken. Ondanks dat er al veel geschreven is over het beeld van de Afrikaanse bevolking door westerse ogen is over in mijn ogen nog onvoldoende onderzoek gedaan naar de wijze waarop Bosman de inwoners van West-Afrika heeft beschreven en de representatie die hij maakte in de vroegmoderne tijd. Zijn eventuele vooroordelen, bevindingen of al dan niet bewuste beeldvorming en identificatie, negatief of positief, zijn mogelijk een deel van de bakermat waarop het denken over de Afrikaanse identiteit, racisme en de onderlinge verhoudingen van de moderne mens is gestoeld. Het is daarom van belang te onderzoeken op welke manier Bosman de 'Afrikaanse ander' bekeek en hoe hij hem representeerde.

Om dit te kunnen onderzoeken zal ik allereerst een beeld schetsen van de historische context waarin de beschrijving van Bosman opgetekend is. Hierin zal ik een korte beschrijving van de persoon Willem Bosman geven, de geografische en politieke ligging van de Goudkust uiteenzetten en de West-Indische Compagnie kort belichten. Vervolgens zal ik de verslagen van Bosman analyseren. Hierbij let ik op de gebruikte terminologie én de beschrijving van de gedragingen en gebruiken van de zwarte Afrikanen en de interpretatie ervan door Bosman. Dit alles zal ik in een wetenschappelijke theoretisch kader plaatsen waarbij het postkoloniale werk *Oriëntalism,* van Edward Said als startpunt zal dienen. In dit werk beschrijft Said een mechanisme waarbij de *ander* (niet-Westerling) gedomineerd wordt door zijn representatie die 'wij' (Westerlingen) geconstrueerd hebben. Ondanks dat de visie van Said gestoeld is op de Oriëntaalse *ander*, kan deze benadering van de constructie van de *ander* ook op iedere *ander* toegepast worden. Het theoretisch kader wordt aangevuld met werk van andere academici over beeldvorming, representatie en identificatie van de *ander*. Schrijvers en onderzoekers die als basis gelden voor het theoretisch kader zijn bovengenoemden, aangevuld met werk van anderen over stereotypering en beeldvorming in het algemeen zoals Stuart Hall en Jean-Francois Staszak. Na een mijn bevindingen over Bosman gepresenteerd te hebben hoop ik met deze scriptie een stukje van de wetenschappelijke basis te hebben gelegd voor eventueel vervolgonderzoek op het gebied van beeldvorming en representatie.

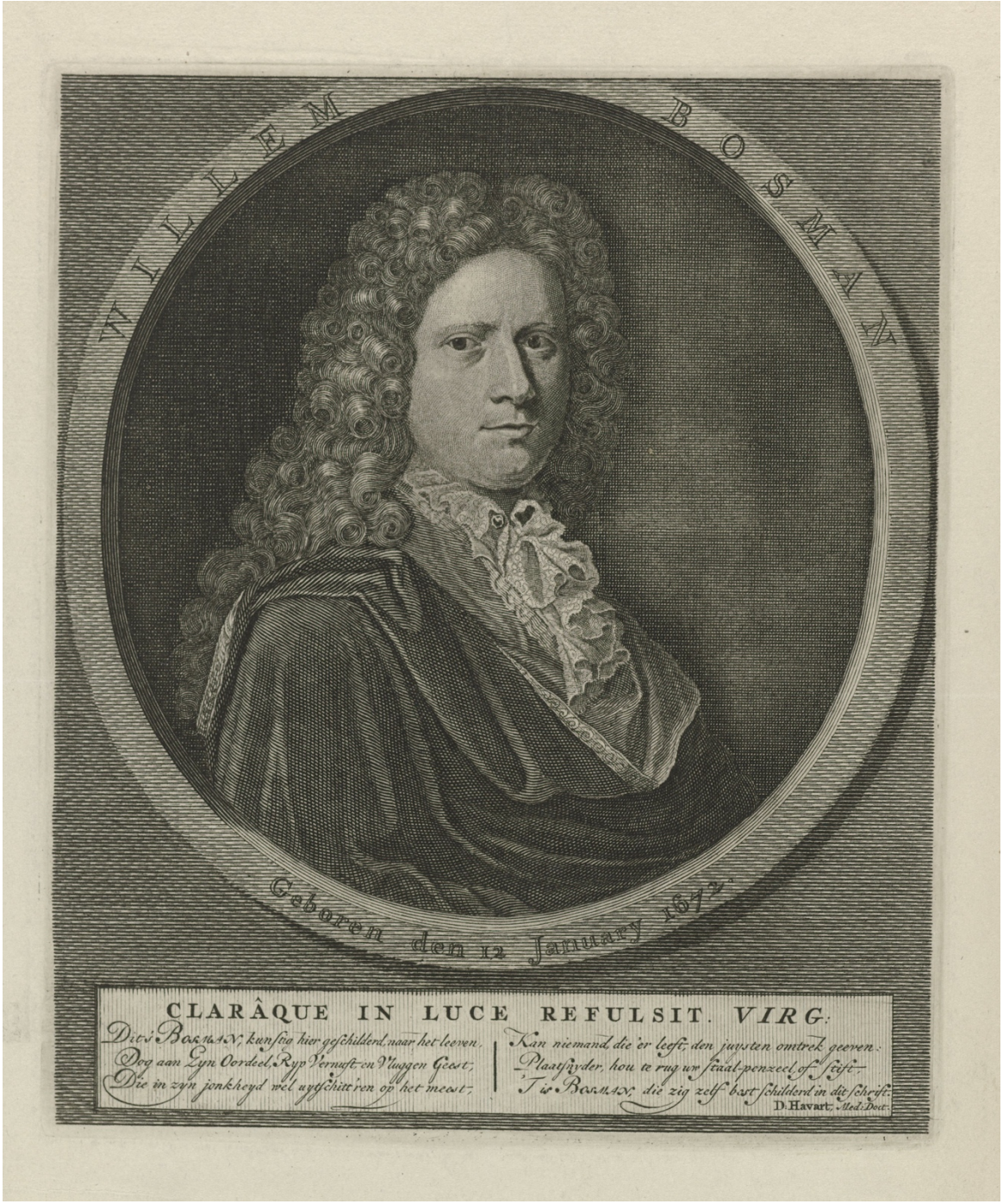

Portret van Willem Bosman, anoniem, Daniël Havart, 1702 - 1704
Gravure, h 173mm × b 146mm (Rijksmuseum)[3]

[3] https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-88.051

Willem Bosman

Soldaat, koopvaarder en Tweede Man van de WIC

Het is de eerste dag van december in 1700 als het begin wordt gemaakt met de eerste brief van het boek *"Nauwkeurige beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slavekust".*[4] De verzameling behelst tweeëntwintig brieven vol gedetailleerde verhalen over het leven aan de Afrikaanse Westkust aan het einde van de 17e eeuw. De auteur is Willem Bosman, een avontuurlijke koopvaarder in dienst van de West Indische Compagnie (WIC). De brieven waren gericht aan zijn neef en vriend Daniël Havart[5], die hem later mede zou inspireren tot het bundelen van zijn verhalen. De beschrijvingen en bevindingen over het land en de bevolking waar Bosman in terecht kwam, een stuk van West-Afrika dat ongeveer het gebied behelst dat wij nu kennen als Ivoorkust, Ghana, Benin en Nigeria, zijn zeer uitgebreid en gedetailleerd. Details en beschrijvingen van zijn persoonlijk leven zijn echter vrijwel nergens te vinden. Zelf schreef hij nauwelijks over wie hij was als persoon, waar zijn wortels lagen of wat zijn achtergrond was en ook anderen lijken nooit in het leven van Willem Bosman te zijn gedoken. Ondanks dat de naam Willem Bosman met regelmaat opduikt in historische beschrijvingen is er over hem zelf slechts weinig bekend. De geringe informatie die wel bekend is over de zeventiende-eeuwse avonturier is toch voornamelijk afkomstig uit zijn eigen briefwisselingen en uit een reisverslag dat in 1981 werd uitgebracht door journalist en schrijver Aad van den Heuvel.[6] Na kennismaking met de verslagen van Bosman besloot van den Heuvel aan de hand van diens beschrijvingen een intrigerende reis te maken langs de belangrijkste plekken daaruit. Tijdens deze reis kwam hij meer en meer te weten over wat er zich ten tijde van de WIC aan de Afrikaanse Westkust had afgespeeld en kreeg hij de kans iets meer te weten te komen van de persoon achter de auteur Willem Bosman.[7]

Het boek van Bosman begint met een pagina waarop zijn portret afgebeeld is, daaronder staat zijn geboortedatum vermeld: 12 januari 1672.[8] Al op jonge leeftijd vertrok hij uit Holland en om in dienst te treden van de WIC. In 1688 zette Willem Bosman als 16 jarige soldaat voet aan land aan de Guinese Goudkust.[9] Daar aangekomen betrok hij vermoedelijk direct een post in het hoofdkwartier van de Nederlanders, het kasteel St.-George in de plaats Elmina, waar hij van jonge en nieuwsgierige leerling opklom tot Raad- en Opperkoopman van de WIC. Hij verkreeg hiermee veel invloed en was de belangrijkste vertegenwoordiger van de WIC aldaar. In zijn boek tekent Bosman zichzelf tevens aan als de 'Tweede Persoon van de

---

[4] W. Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* (Utrecht 1704)
[5] Daniël Havart was een neef en tevens vriend van Willem Bosman. Als arts in dienst van de Oost Indische Compagnie bezocht hij voornamelijk Nederlandse vestigingen in India, waarover hij het boek 'De Opkomst en Ondergang van Coromandel' schreef. Ondanks dat het boek veel gelezen schijnt te zijn geweest, werd ook Havart net als zijn neef, nooit bekend. Zie voor meer informatie J.G. Frederiks en F.J. van den Branden, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde* (Amsterdam 1888-1891)
[6] A. van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven* (Amsterdam 1981)
[7] van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven*. 16
[8] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 8
[9] van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven.* 11

Kust', waarmee hij zijn prestigieuze positie nogmaals benadrukt.[10] Er zijn regelmatig verwijzingen van de auteur te vinden naar zijn eigen positie binnen de forten, de handel en de het leven aan de Goudkust. Het lijkt er dan ook op dat Bosman zelf waarde hechte aan de post die hij bekleedde en de (sociale) macht die hem daarbij toekwam.

Bosman verbleef aan de kust van West-Afrika van 1688 tot 1701, waarna hij zijn nauwgezet geregistreerde bevindingen en observaties bundelde in het boek Nauwkeurige *Beschrijving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavekust.* In zijn beschrijvingen neemt Bosman de lezer niet alleen mee in het leven van een koopman en slavenhandelaar aan de Goudkust, waarin hij ook de imponerende forten en kastelen van de Nederlanders schetst, maar verdiept hij zich ook uitgebreid in het land, de natuur, de mensen en de cultuur waarin hij zich bevindt. Hij beschrijft de tot dan toe onbekende Goudkust tot in de puntjes en verhaalt over verschillende landen, koninkrijken, handel, conflicten, culturen en godsdiensten, plaatselijke gebruiken, flora en fauna, de delving van grondstoffen als ivoor, goud, rijst en kruiden en specerijen en hij brengt de gehele kuststreek in kaart. Zijn voornaamste zorgen in het dagelijks leven behelsden de angst en de bestrijding van malaria en het gewin van goud en slaven.[11] De door ieder gevreesde ziekte vormde echter nauwelijks een bedreiging aan de Afrikaanse kuststreek waar de zeewinden ziektes en vervuilde luchten snel afdreven. Wellicht dat deze angst Bosman beïnvloedde in zijn beeld van de inwoners van het gebied. Goud leek er in overvloed te zijn in die tijd en de delving en handel in goud was dan ook een profijtelijke aangelegenheid. Het meeste werk had Bosman aan de trans-Atlantische slavenhandel. Als tweede man werd hij geacht zijn tactisch en zakelijk inzicht te laten gelden in de koop, transport en verkoop van slaven naar de 'Nieuwe Wereld'. De investeringen die door de WIC gedaan werden leverden hen vele malen hoger rendement op dan tevoren werd gedacht. Bosman werd vermoedelijk dan ook gezien als een gewichtige handelsbaas, aldus van den Heuvel,[12] al schijnt zijn aanpak en visie over de toekomst van de WIC, niet door iedereen gekoesterd te zijn geweest. Bosman stond bekend als harde zakenman en bestuurder, die niet bij iedereen even bemind was. Met zijn uitputtende rapporten, naast zijn werk als handelsman, moet Bosman een karakteristiek persoon geweest zijn die op eigenzinnige wijze zijn oplettendheid inzette als ooggetuige van een voor hem absurde werkelijkheid.

[10] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 11
[11] van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven.* 11
[12] Ibidem

WIC

Militair instrument, maritieme organisatie en handels exploitatie

Hoewel men het er onverdeeld over eens lijkt te zijn dat de WIC diepe maritieme sporen in het koloniaal verleden van Nederland heeft achtergelaten, lijken historici niet eensgezind over of de WIC nu een briljante onderneming zou zijn geweest of dat de compagnie al direct vanaf de oprichting ervan de mist in ging, aldus maritiem historicus Hendrik den Heijer.[13]

De Noordelijke Nederlanden waren dominant in de handel en scheepvaart in Europese wateren maar in het Atlantisch gebied waren zij de grote afwezigen. Tot het moment dat de Europese handel een punt van verzadiging bereikte, financiële middelen voldoende beschikbaar waren en de horizon werd verbreed met het oog op handel met Azië, Afrika en Amerika.[14] Het gebied van de niet-Europese wereld was tot die tijd – vanaf het ondertekenen van het Verdrag van Tordesillas in 1494 – opgedeeld tussen de koloniale grootmachten Portugal en Spanje. De macht op zee lag in hun handen en zij waren de eersten die ontdekkingsreizen ondernamen in het Atlantisch gebied.[15]

In het jaar 1621 werd de West Indische Compagnie opgericht als militair instrument van de Staten-Generaal in de strijd tegen Spanje. De kaapvaart op de Atlantische oceaan om de macht van de Spanjaarden te minimaliseren en de macht op de wateren te versterken, was een van de belangrijkste doelstellingen van de WIC.[16] Een van de initiatiefnemers van het oprichten van de West Indische Compagnie was theoloog Petrus Plancius. Hij had veel kennis en kunde in het vervaardigen van globes, kaarten en zeevaart navigatie-instrumenten waardoor ontdekkingsreizen langer en verder mogelijk werden.[17] In samenwerking met de zogeheten geestelijk vader van de WIC Willem Usselincx, een calvinist en koopman die met groot succes overzeese handel voerde, ontwierp hij een voorstel voor de inrichting en organisatie van de op te zetten compagnie.[18] Ondanks dat deze de inspiratie gaf voor het opzetten van een overkoepelende compagnie voor alle onafhankelijk opererende scheepsvaarten zou dit ontwerp echter nooit de daadwerkelijke basis voor de oprichting vormen. Ondertussen werden ook door anderen, waaronder de Staten van Holland, ideeën gevormd over een WIC-handvest. Het uiteindelijk octrooi dat door de Staten Generaal getekend werd op 3 juni 1621 leek als twee druppels water op het charter van de VOC, waarin structuur en bevoegdheden van de organisatie vastgelegd waren.[19] Er werd bepaald dat de compagnie monopolie zou hebben op de handel en scheepvaart in West-Afrika, op Amerika en de Caribische eilanden.[20] De compagnie werd ingedeeld in vijf zogeheten 'kamers' – Amsterdam, Zeeland, Maze, Stad en

---

[13] H.J. den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC* (Zutphen 2013) 9
[14] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 14
[15] Ibidem. 13
[16] Ibidem 24
[17] C.R. Boxer, *The Dutch in Brazil 1624-1654* (Oxford 1957) 3-5
[18] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 99
[19] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 31 en Boxer, *The Dutch in Brazil 1624-1654*. 7
[20] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 67

Lande en Noorderkwartier – waarbij de machtsverdeling gelijk was aan de heersende belastingstructuur in de Republiek. Het bestuur bestond uit afgevaardigden van deze kamers en vertegenwoordigers van de Staten Generaal; samen de Heren XIX.[21] In de eerste twee jaar na het oprichten van de WIC was er weinig kapitaal beschikbaar, maar geleidelijk voeren er steeds meer schepen uit onder de vlag van de WIC. De eerste expedities van de WIC gingen richting West-Afrika en het Braziliaans Laagland. Na veel strijd met de Portugese bezetters vestigden de Nederlanders zich aan de Braziliaanse kust waar ze ondanks aanvallen van zowel Spanje als Portugal hun machtsgebied steeds verder uitbreidden onder leiding van Graaf Johan Maurits.[22] Ook in het westen van Afrika vestigden zich Nederlanders, waarbij Goudkust het kerngebied van de WIC vormde. De handel in ivoor en goud was aanvankelijk het voornaamste maar werd vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw overschaduwd door de handel in slaven.[23]

Er kwamen steeds meer handelsposten bij en overal werden forten langs de West Afrikaanse kust gebouwd. Naast de handel in goederen en slaven was het ultieme doel het uitschakelen van de Portugese macht in heel West-Afrika.[24] De posten op Elmina vormde het bestuurskwartier van de WIC in Afrika vanaf 1637, waar het hoogste gezag bij de raad lag, die bestond uit de meest hooggeplaatste personen op de forten, de opperkoopman (tweede man) en de directeur-generaal (eerste man). Hoewel doet vermoeden dat de raad inspraak had op besluitvormingen, was het de directeur-generaal die vrijwel absoluut gezag had en de raad voornamelijk gebruikte als legitimering van zijn beleid. De hoogste gezagdrager werd bijgestaan door zijn tweede man, de Opperkoopman, die verantwoordelijk was voor de continuïteit van handel aan de gehele Afrikaanse Westkust en eventuele concurrentie diende uit te schakelen. [25] Dit was de functie die Willem Bosman vanaf 1688 tot 1701 bekleedde.

Zoals gezegd was de kaapvaart op met name Portugese en Spaanse vloten en de handel in goud, ivoor, suiker en specerijen cruciaal voor de WIC. Daar kwam vanaf 1635 echter een belangrijk component bij: door een snelgroeiend tekort aan slaven op Braziliaanse suikerplantages werd de slavenhandel vanaf toen gereguleerd en officieel georganiseerd. De hoogste gouverneur van de WIC in West-Afrika werd verantwoordelijk gesteld voor de aanvoer van slaven naar Nederlandse koloniën.[26] Hierdoor ontstond de welbekende driehoek-handel, waarbij voornamelijk wapens, textiel en ijzer verscheept werden van Europa naar Afrika, slaven, goud en ivoor van Afrika naar Amerika en producten vanaf de Amerikaanse plantages in Europa verkocht werden. De handel in slaven was een lucratieve bezigheid maar niet iedereen was het erover eens dat het ethisch juist was in mensen te handelen. Koopmannen en bestuurders sprongen daar handig mee om door rechtvaardiging te zoeken in bijvoorbeeld het protestants christendom dat in Nederland de overhand had. Historicus Charles Boxer

---

[21] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 25-31
[22] Ibidem. 35-39
[23] Ibidem. 119
[24] Ibidem. 71
[25] J.M. Postma, 'West African Exports and the Dutch West India Company, 1675-1731', in *ESHJ 36* (1973) 58
[26] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 72

noemt in zijn boek *The Dutch in Brazil* de uitspraak van een protestantse dominee als voorbeeld voor de juridische rechtvaardiging van slavenhandel: *"It is lawfull under certain conditions, one of which is that slaves should not be sold to Spanish or Portuguese masters, thus exposing them to the perils of Popery"* en *" slaves should be instructed in the principles of the 'true christian religion', and released after years of faithful service."*[27] Deze principes zijn nooit opgenomen in het handelsmanifest of in praktijk tot uitvoering gebracht. Een andere rechtvaardiging die door historici genoemd wordt is de associatie met de kleur zwart, die met de Europese ontdekkingsreizen een heel andere en negatievere dimensie kreeg dan daarvoor. Veel Europeanen leken zwart te associëren met ziekte (als de pest), dood en verderf, volgens historicus Ernst van den Boogaart.[28] Dit lijkt een handig middel om het verhandelen van zwarte Afrikanen te kunnen verantwoorden. Tot op de dag van vandaag is de slavenhandel van de WIC een omstreden onderwerp van discussie.

De WIC bleek vanaf het begin af aan een kostbare operatie. De vele pogingen tot veroveringen en behoud van Nederlands-Brazilië, het bewaken van het handelsmonopolie in West-Afrika en de enorme gelden die daarbij kwamen kijken brachten de WIC in financieel zwaar weer. Het kwam meerdere malen voor dat de compagnie onder dreiging van faillissement aan haar ondergang ontglipte. Met het aflopen van het eerste octrooi (24 jaar na de oprichting) en grote financiële problemen werd gepoogd de WIC te redden door een fusie met haar zusterorganisatie de VOC, die door het VOC-bestuur echter al in een vroeg stadium uitgesloten werd. Met een bedrag van anderhalf miljoen gulden kocht de VOC het plan af maar stelde daarmee tegelijkertijd de WIC in staat een doorstart te maken in 1647.

In 1674 bleek de WIC echter opnieuw te kampen met financiële tekorten. Historici lijken het niet eens of het nu de schrale winsten, fraude, schulden, achterstallige rente op aandelen of kostbaar onderhoud van de handel in Afrika was die de WIC de nek omdraaiden, feit is dat besloten werd de eerste compagnie in 1674 te ontbinden en direct een nieuwe tweede compagnie te stichten; met een afgeslankte organisatie, efficiënt bestuur en voldoende startkapitaal.[29] De Tweede WIC zou echter de lasten van de eerste WIC niet van zich af kunnen schudden en een permanent tekort aan liquide middelen hebben, waardoor handel niet vereenvoudigd werd. Toenemende concurrentie en de nood aan investeringen in de handelsvloten (waarin overigens niet kon worden voldaan blijkens stukken uit het Nationaal Archief in Den Haag[30]) troffen de tweede WIC, waarmee de achteruitgang van de tweede compagnie pijnlijk zichtbaar werd.[31] Na het ontbinden van de laatste monopolies op handel in slaven in West-Afrika rond 1730 was het enkel nog het beheer van de koloniën in het Atlantisch gebied waar de WIC zich mee bezig hield. Toenemende oorlogen, oppositie in de koloniën en

---

[27] Boxer, *The Dutch in Brazil 1624-1654*, 83
[28] E. van den Boogaart, 'Colour Prejudice and the Yardstick of Civility: the Initial Dutch Confrontation with Black Africans, 1590-1635', in: R. Ross ed., *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure* (Leiden 1982) 33-54, 45.
[29] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 95-104
[30] Nationaal Archief, Collectie Radermacher 576, Lijsten van schepen van alle kamers der WIC met de laatste grote investeringen die de Compagnie in die schepen heeft gedaan tussen 1720-1729
[31] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 175

handelsconcurrenten zorgden ervoor dat de WIC steeds verder in financiële gebreken raakte en enkel ondersteund door de Staten-Generaal haar hoofd boven water wist te houden. Met het aflopen van het octrooi van de Compagnie in 1791 werden de aandelen door de Staten-Generaal overgenomen, het octrooi ontbonden en daarmee kwam de WIC tot een einde. Den Heijer besluit zijn verhandeling met de treffende woorden: “De West-Indische Compagnie ten slotte, was na een roerig bestaan van 171 jaar, roemloos ten onder gegaan.”[32]

[32] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC*. 185

Goudkust

Politieke en historische context

De plek waar Bosman over geschreven heeft noemt hij zelf de Goud-, Tand- en Slavekust. Wij kennen dat gebied tegenwoorden als verschillende landen langs de westkust van Afrika: Ivoorkust, Ghana, Togo, Benin en Nigeria.

Kaart van de Afrikaanse westkust anno 2015[33]

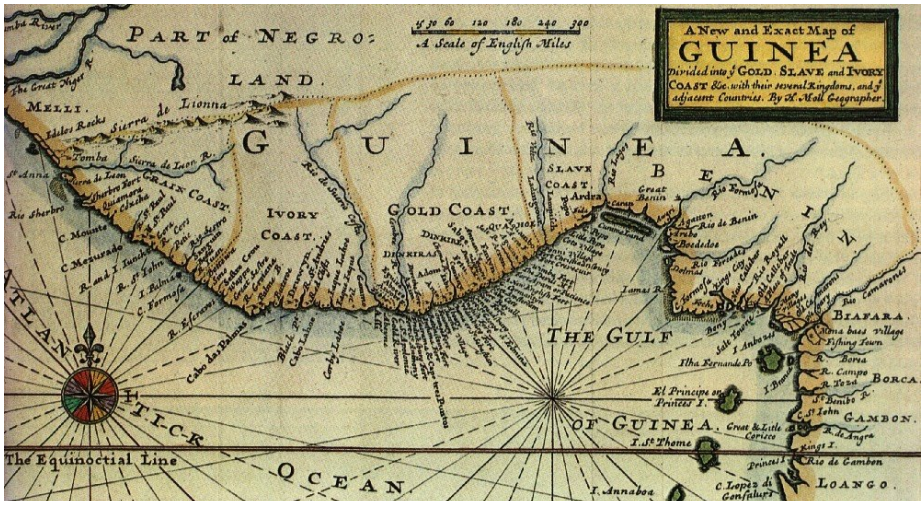

Kaart van de Goud-, Tand- en Slavekust rond 1700[34]

Goudkust was een strook van een kleine honderd kilometer langs de kust van het huidige Ghana. Op deze strook waren in de tijd van Bosman veruit de meeste forten en handelsposten gevestigd,

---

[33] Kaart van de westkust van Afrika gevonden op: www.geographicguide.com/africa-maps/west.htm
[34] Kaart van goudkust rond 1700 gevonden op: www.landenweb.nl/images/imgghana/8A3ADB18-BB8C-63AF-9EE848CA634CDB6E.JPG

waaronder de grootse WIC vestiging 'Elmina'.[35] De Slavenkust was minder rijk bezaaid met forten en strekte zich uit van Ghana tot Nigeria. De bezetting van de forten langs de kust gaf de Europese partijen veel macht. Al een paar kilometer verder de binnenlanden in waren het echter de Afrikaanse vorsten die de dienst uitmaakten. Hoewel de handel in goud en slaven aan de kust in Europese handen rusten, was de delving en werving ervan in handen van de Afrikanen. Den Heijer benoemt in dit kader dan ook de cruciale goede verstandhouding tussen de Europeanen en de Afrikaanse vorsten, die al direct na aankomst met zorg werd opgebouwd en de jaren erna goed werd bewaard.[36]

Europese mogendheden waren al ver voor de komst van Bosman aanwezig in de Afrikaanse kuststreek. Vanaf de vijftiende eeuw legden Portugese schepen aan bij de kust van West-Afrika. De Portugezen settelden zich in het kasteel 'São Jorge da Mina' (later: Elmina) en bouwden een machtig handelsimperium op. De sterke positie en het handelsmonopolie van de Portugezen aan de Goudkust werd meerdere malen op de proef gesteld door de komst van Franse, Engelse en Nederlandse handelsvloten. Het was de Nederlandse WIC die het in 1641 lukte alle bezittingen van de Portugezen te veroveren.[37] De WIC kooplieden probeerden hun territoriale en politieke macht te versterken en uit te breiden door verdragen te sluiten met de lokale vorsten en binnenlandse handelsnetwerken te gebruiken. Het grootste deel van de tijd kwam het er, volgens den Heijer, in de praktijk echter vaak op neer dat zij zich moesten houden aan de wensen en eisen die hen gesteld werden door de Afrikaanse vorsten, zoals bijvoorbeeld het betalen van belasting en heffing voor het gebruik van land.[38] Evenals de Portugezen zagen de Nederlanders in dat goede betrekkingen met de Afrikaanse bevolking van groot belang was. Het vermijden van conflicten met de inlandse vorsten en het bemiddelen tussen verschillende bevolkingsgroepen was tevens van groot belang om de goudhandel te laten bloeien en niet te laten verstoren door onrust. Oorlogen speelden wel een ambivalente rol aangezien diezelfde veroorzaakte politieke onrust juist ook een positieve uitwerking kon hebben. Conflicten konden een grote bijdrage leveren aan de slavenhandel, doordat de aanvoer van slaven die door Afrikaanse machthebbers buitgemaakt en direct doorverkocht werden aan de WIC leiders, in tijden van oorlog werd vergroot.[39] Daarnaast moest natuurlijk de eigen handel beschermd worden ten overstaan van Afrikaanse machthebbers of andere Europese compagnieën die aldaar aanwezig waren.

De Europese koopmannen hebben door de eeuwen heen vruchtbare handel gedreven waardoor de economie in Europa hoogtij vierde. Er viel aan de West Afrikaanse kust veel eer te behalen als vooraanstaand handelaar. Toch werd Afrika tijdens de zeventiende en achttiende eeuw niet gezien als een aantrekkelijk land om als Europeaan gevestigd te zijn. Onder historici wordt het Afrika uit die tijd zelfs *the white man's grave* genoemd.[40] De sterftecijfers waren er hoog onder de Europese bevolking. De oorzaak hiervan is niet eenduidig te benoemen maar factoren die zeer waarschijnlijk van grote invloed waren was het klimaat dat vochtig en onbekend was, ziekten die veelvoorkomend waren en de

---

[35] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC.* 119
[36] Ibidem. 125
[37] A. van Dantzig, 'Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of New Guinea": How Accurate Is It?', *History in Africa,* vol. 1 (1974) 101-108. 101
[38] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC* 125
[39] H.J. den Heijer, 'Nederlandse vestigingen in West-Afrika', in: P. Emmer, H. den Heijer en L. Sicking ed., Atlantisch Avontuur: *De Lage Landen, Frankrijk en de Expansie naar het Westen, 1500-1800* (Zutphen 2010)
[40] de term *white man's grave* werd geintroduceerd door historicus Ph. Curtin in 'The White Man's Grave, *Journal of British studies* (1961) 94-110

leefwijze van Europeanen die zich weigerden aan te passen aan het Afrikaanse voedingspatroon en excessief drankgebruik hadden, aldus den Heijer.[41] Het heersende beeld van Afrika onder Europeanen leek dus niet zeer positief. Het is niet onwaarschijnlijk dat de persoonlijke strubbelingen van Europeanen met bovenstaande factoren hun (negatieve) uitwerking hadden op het beeld dat zij vormden over de Afrikaanse mens.

Niet alleen Europa profiteerde van de succesvolle driehoek-handel, ook de Afrikaanse bevolking greep de gelegenheid aan winstgevende handel te voeren. Er ontstond een nieuwe onafhankelijke politieke macht: de tussenpersoon tussen Afrikaanse vorsten en kooplieden van de WIC, de *caboceer.* Deze tussenpersonen opereerden vaak volledig zelfstandig en konden, indien zij hun werk goed deden, een sterke invloed uitoefenen op de regionale economie.

[41] den Heijer, *De Geschiedenis van de WIC.* 124

Theoretisch kader

De verhalen die Bosman heeft geschreven over het leven op Goudkust behelst behalve gedetailleerde beschrijvingen van het landschap en de gang van zaken ook schetsen van het uiterlijk en doen en laten van de bevolking daar. Wat Bosman bij die bevolking precies zag, wie hij tegenkwam, wie hij ook daadwerkelijk sprak of een sociale relatie mee aanging specifieert hij in zijn beschrijvingen niet. Hij verhaalt wel uitgebreid over de mensen aldaar in het algemeen. Hij schets een beeld van deze bevolking en schrijft een representatie van de werkelijkheid, voorzien van zijn eigen oordeel.

Oriëntalisme

Iemand die de representatie en verbeelding van de 'Oriëntaalse Ander', zoals hij zelf zegt, door 'Westerlingen' met een kritische blik onderzocht heeft is literatuurwetenschapper Edward Said. Hij schreef het boek *Oriëntalisme* dat in 1978 voor het eerst werd gepubliceerd en sindsdien met regelmaat object van studie en kritiek is geweest.[42] Hoewel niet de gehele theorie van *Oriëntalisme* door iedereen toegejuicht wordt, is de impact van het boek op academisch vlak gigantisch geweest.[43]

Een van de meest diepgewortelde en terugkerende representaties ooit is volgens Said die van de Oriënt. In zijn boek diept hij het concept van de Oriënt uit, door in te gaan op de creatie, representatie en identificatie ervan door de Westerse wereld. Ook bekijkt hij de rol van de representatie van de Oriënt door het Westen op het Westen zelf.

"The Orient is the source of Europe's civilizations and languages, its cultural contestant, and one of its deepest and most recurring images of the Other. It has even helped to define Europe (or the West) as its contrasting image, idea, personality, experience."[44]

Said is ervan overtuigd dat de representatie van de Oriënt bijgedragen heeft, zo niet leidend is geweest, voor het scheppen van de Westerse identiteit. De studie die zich bezighoudt met de Oriënt wordt het Oriëntalisme genoemd, maar volgens Said is het breder dan dat. Hij benadert Oriëntalisme op een breed niveau, van artistiek tot cultureel tot puur wetenschappelijk. Said schrijft in zijn boek niet alleen over het Oriëntalisme als academisch onderzoeksveld, antropologische- of geografische aanduiding maar ook als dogma.

"Orientalism is a style of thought based upon an ontological and epistemological distinction made between 'the Orient' and 'the Orient'"[45]

Het dogma vormt een denkwijze die zich richt op distincties tussen het 'Westen' en het 'Oosten' en minieme aandacht heeft voor eventuele overeenkomsten tussen de twee.[46] De duurzaamheid en kracht van het Oriëntalistisch denken komt volgens Said bovendien voort uit het resultaat van de culturele hegemonie van het Westen. Met dit idee van hegemonie verwijst Said naar politiek theoreticus

---

[42] A. Behdad, 'Orientalism Matters', MFS *Modern Fiction Studies,* Volume 56, nr.4 (2010) 709-710
[43] Hsu-Ming Teo, 'Orientalism: An Overview*', Australian Humanities Review* 54 (2013): 1-20. 16
[44] E. Said, *Orientalism* (New York 1979) 2
[45] Said, *Orientalism.* 2
[46] Ibidem. 3

en schrijver Antonio Gramsci die een analytisch onderscheid maakt tussen de politieke- en civiele samenleving. In een politieke samenleving zijn naar zijn mening vooral dominantie en macht bepalend terwijl bij een civiele samenlevingen cultureel leiderschap (hegemonie) geworven wordt door overeenstemming van dominantie visies.[47] Een van die dominantie visies die van invloed geweest zouden kunnen zijn op de manier waarop men in het Westen beeldvorming en representaties van andere culturen en samenlevingen heeft gevormd zou bijvoorbeeld het 'idee van Europa'[48] geweest kunnen zijn, waarbij het collectieve gevoel van *wij* Europeanen tegenover *zij* alle non-Europeanen, wordt gesteld. *"The discourse, as a "system of representation," represents the world as divided according to a simple dichotomy – the West/the Rest",* aldus Stuart Hall.[49] Zo lijkt het Oriëntalistische discours volgens Said onwrikbaar.

Binaire opposities

Het onderscheid dat de basis voor het Oriëntalistisch dogma vormt ligt volgens Said in de theorie van binaire opposities.[50] Een theorie van tegenstellingen waarbij twee delen elkaar logisch uitsluiten maar enkel in relatie tot elkaar kunnen bestaan en betekenis krijgen, en waarbij bovendien de een altijd en onvermijdelijk superieur is aan de ander.[51] In het geval van Oriënt/Occident wordt de laatste altijd als superieur beschouwd. Deze scheefgroei van binaire opposities vertoont zich op ieder niveau; zowel politiek, economisch, maatschappelijk als sociaal. De superioriteit van het Westen is dus bijvoorbeeld terug te vinden in de tegenstelling wij (Westen)/zij (Oosten) en vertaalt zich door naar cultuur/natuur, ontwikkeld/primitief, rationeel/emotioneel, wit/zwart. De superioriteit ligt altijd bij het Westen, waarmee de startpositie tussen Oost en West ongelijkwaardig is. Want dat het Westen binnen deze opposities verondersteld wordt intellectueel onderlegd en ontwikkeld te zijn, betekent dat bijna automatisch aangenomen kan worden dat het Westen dan ook als enige in staat is een realistisch beeld te vormen van de werkelijkheid. Het Westen dient kennis te vergaren en te verspreiden over dat wat zich in de realiteit manifesteert; haar medemens incluis. Deze medemens, de *zij* tegenover de *wij,* wordt tenslotte gezien als haar primitieve, emotionele en onontwikkelde tegengestelde die dientengevolge niet in staat is 'het wezenlijke' te onderscheiden laat staan benoemen. Said zegt zelfs dat het Westen zichzelf zo verheven lijkt te voelen dat zij veronderstellen beter inzicht te hebben in de *ander* dan dat deze ander beschikt over kennis van zichzelf.[52] De binaire posities hebben zich ontwikkeld tot een machtsstructuur waarbij de *zelf* de macht heeft over de *ander.*[53] De macht uit zich in de ontwikkeling van kennis over de Oriënt door de Occident en zet zich voort in daadwerkelijke politieke en sociale macht doordat deze kennis een politieke taal is geworden. Een taal die het discours heeft gevormd waarin het gecreëerde beeld van de Oriënt inmiddels ver af staat van de werkelijke Oriënt.[54]

---

[47] Said, *Orientalism.* 6
[48] 'The idea of Europe' is afkomstig van Denys Hay; een collectieve notie van van het identificeren van 'us europeans' tegenover 'al those non europeans. Zie E. Said, *Orientalism.* 7
[49] S. Hall, "The West and the Rest: Discourse and Power," in Stuart Hall & Bram Gieben (eds), *Formations of Modernity* (Cambridge 1992) 189
[50] De theorie over binaire opposities is afkomstig van taalwetenschapper Ferdinand de Saussure.
[51] P. Kloos, *Culturele Antropologie, een inleiding* (Assen 2002) 150
[52] Said *Orientalism*. 31-49
[53] Ibidem. 92-110.
[54] Ibidem.

In onderstaande afbeelding heb ik gepoogd de theorie van Said te vatten in een schematische weergave.

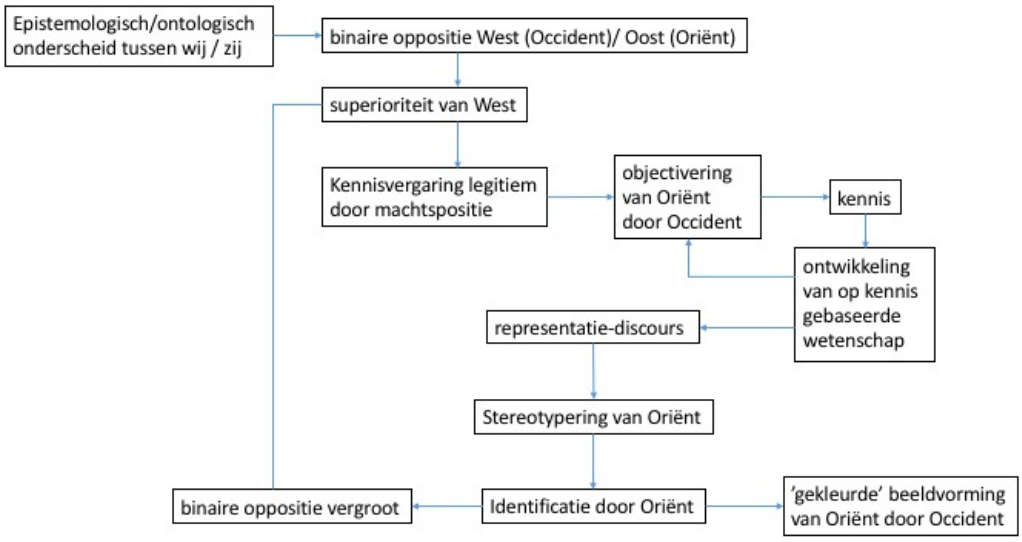

Het is dus duidelijk dat de Oriënt onderworpen is aan de Westerse dominantie. De kennis die verworven wordt in het Westen over de Oriënt baseert zich op een ondergeschiktheid als resultaat van een binaire verhouding. Deze scheve machtsverhouding legitimeert het objectiveren, representeren en stereotyperen van het Oosten door het Westen en heeft een zelfversterkend effect.

De fransman Jean-Francois Staszak schreef een artikel waarbij hij de binaire opposities bekrachtigt.[55] Hij spreekt heel duidelijk over een in-group en een out-group waarbij de eerste verondersteld wordt dominant te zijn. Ook hier gelden de binaire opposities waar Said het over heeft in *Orientalism;* de asymmetrie in machtsverhoudingen staat centraal bij de constructie van 'otherness' volgens Staszak. De in-group levert de spreker, degene die de *ander* representeert en claimt hierbij objectiviteit te waarborgen. De out-group wordt onderworpen aan betekenisgeving en de taal van het discours van de in-group.[56] De out-group kan zodoende enkel bestaan door zijn tegenstelling van de in-group en het gebrek aan eigen identiteit. Of zoals schrijver van het boek *Black Skin, White Masks,* Fanon zegt: *"If the Other of Man is Woman, and if the Other of the White Man is Black, the opposite is not true."*[57] Kortom, de tegenstelling van de *zelf* geeft waarde, schrijft de identiteit van de *ander* voor en sluit eigen identiteit uit.[58]

Other(ing)

Bij de beeldvorming en representatie van de *ander*, het onbekende, spelen verlangen, wensen en projecties een grote rol volgens Said.[59] In de loop der tijd is er mede hierdoor een creatie ontstaan van de *ander* die vaak niet overeenkomt met de daadwerkelijke realiteit van die *ander*. Het gefixeerde idee

[55] J.F. Staszak, 'Other/otherness'. *International Encyclopedia of Human Geography* (Elsevier 2008)
[56] Staszak, 'Other/otherness.' 2
[57] F. Fanon, *Black Skin, White Masks* (Londen 1967)
[58] Staszak, 'Other/otherness.' 2
[59] Said *Oriëntalism*. 92-110

van de *ander* kan wringen met de werkelijkheid van de moderne Oriënt en daardoor een heel onrealistisch beeld veroorzaken. Waar stabiliteit en onveranderlijkheid gevoed worden door de Westerse dominantie en objectivering van de Oriënt, zorgt een afwijkende 'ware' Oriënt voor het wankelen van de bestaande essentialistische beeldvorming.[60] Terwijl Said overtuigd lijkt van de fixatie van het idee van bestaande machtsverhoudingen in de Westerse samenleving en daarmee van de standvastigheid van de ontstane beeldvorming over de *ander*, spreekt cultuurtheoreticus en socioloog Stuart Hall hem hierin tegen. In *Representation: Cultural Representation and Signifying Differences* pleit hij juist voor de dynamiek van betekenis en het feit dat dit altijd in beweging blijft.[61] Volgens hem zijn betekenissen juist altijd aan verandering onderhevig en kan zowel de betekenis zelf, als de wijze waarop iets betekenis krijgt nieuwe vormen aannemen.

De fixatie op verschil en afwijking leidt volgens Homi Bhabha, schrijver van *The Other Question*, tot een kloof tussen de *zelf* en de *ander*. De drang van de (met name Westerse) mens om te objectiveren, begrenzen en te verklaren draagt bij tot het vormen van harde scheidingen tussen etnische groepen en culturen. Het maken van stereotyperingen om het onbekende, de *ander*, te kunnen kaderen in het bekende lijkt vooral een representatie van een schijnwerkelijkheid waarbij projecties van fantasie en metaforen haar weg vinden, aldus Bhabha.[62] Ook is hij ervan overtuigd dat hiermee culturele en sociale hegemonie tot uitdrukking wordt gebracht. De benadrukking van het verschil tussen de *zelf* en de *ander* kan de *zelf* een vrijbrief geven tot het doelmatig uitoefenen van macht op die ander. Dominantie van de een geeft dan ruimte voor progressieve hervorming van de ander. Als de *ander* te vormen is naar de 'ware werkelijkheid' van de zelf zou dit ingezet kunnen worden als rechtvaardiging van politieke of sociale repressie; handig bij het uitoefenen van scheve machtsverhoudingen. Het benadrukken van het onderscheid tussen de norm (zelf) en de afwijking (ander) wordt ook wel 'othering' genoemd. De franse Jean-Francois Staszak schreef een artikel over 'otherness' waarin hij stelt dat de *ander* (non-identiteit) niet in staat is om zijn eigen normen voor te schrijven, terwijl de zelf (identiteit) in de positie is om waarde van zijn eigen zeldzaamheid vast te leggen en daarmee zelfs de ander te devalueren.[63] Anders dan Hall is Staszak er dus van overtuigd dat het construct van identiteit niet gebaseerd is op de gevolgen van representatie, waarbij de blauwdruk zo effectief is dat de *ander* zichzelf ook gaat zien als de *ander*, maar daaraan voorafgaand al bepaald wordt door de *zelf* voor de *ander*. In een Oriëntalistische benadering van representatie zou dit betekenen dat het Westen via 'objectieve' kennisgeving, haar superioriteit kenbaar maakt en tevens identiteitsvorming van de *ander* voorschrijft door stereotypering. De effectiviteit van dit mechanisme is wat Said de 'triomf' van het Oriëntalisme noemt.[64]

De representatie van de ander lijkt dus vaak opgebouwd uit een aantal elementen: verlangen/wensen van *zelf* geprojecteerd op de *ander*; een negatieve connotatie bij de ander als tegenstelling tot de positieve zelf; controverse als bouwsteen voor identiteit en betekenis; en de onmacht tot inhoudelijke alternatie door de ander.

---

[60] S. Hall, *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices* (London 1997) 231-240
[61] Hall, *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices.* 228
[62] H. Bhabha, 'The Other Question: Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism', *The Location of Culture* (Londen 1994) 117
[63] Staszak, Other/otherness. 1
[64] Said, *Orientalism.* 322-325

Ook al is de ander dus in een minderwaardige positie, volgens Staszak bestaat er een oplossing om onder het juk van de de identificatie als *ander* uit te komen. Door toekenning van eigen autonomie positieve identiteitsvorming te creëren en discursieve legitimiteit te ontwikkelen kan de out-group het discours van de in-group bevechten en zelf in-group worden.[65] Zo wordt de *ander* een nieuwe *zelf.*

Discours

De representatie van de *ander* door de *zelf* impliceert een zekere macht tot het geven van betekenis aan een cultuur, groep of individu. Die betekenis wordt volgens Hall geproduceerd door taligheid, waardoor leden van dezelfde (sub)cultuur elkaar kunnen begrijpen. Deze betekenis wordt niet enkel gegeven aan taal, maar ook door taal. Wanneer kennis aan macht verbonden wordt en daar vanuit meer kennis geproduceerd wordt, ontstaat een discours, aldus Hall.[66] Hij volgt hierin de Franse sociale theorist Michael Foucault die een discours uitlegt als een *"a group of statements which provide a language for talking about – i.e. a way of representing – a particular kind of knowledge about a topic."*[67] Het gaat dus om een coherent tekstueel geheel, bestaande uit verschillende verklaringen die elkaar steeds weer bevestigen en samen een zogeheten *discoursive formation* vormen. Zo wordt een construct van een object gevormd dat andere manieren van constructie uitsluit. Het construct is de (nieuwe) kennis; het product van de taal.[68] Dit idee neemt Said overigens ook over in *Orientalism.* Hall gaat hierin nog verder door te zeggen dat de constructie van identiteit wordt bepaald door de gevolgen van representatie. De kennis die geproduceerd wordt binnen een discours benoemt Foucault als de 'pseudowetenschappelijke waarheid'; tot het tegendeel bewezen is. Bij strijd tussen verschillende discours ontstaat pas echte kennis.[69]

Het discours dat ontstaan is, is volgens Said aan een zeer belangrijk aspect onderhevig, namelijk relatieve onveranderlijkheid. Een stabiliteit die voortkomt uit gesynchroniseerd essentialisme, aldus Said.[70] De representatie en het gefixeerde beeld dat over de Oriënt gecreëerd is, kan nauwelijks nog veranderd worden. Dat komt vooral door het paradigma van het *idees reçues*; een fenomeen waarbij nieuwe kennis gebaseerd wordt op de al bestaande kennis over het subject. Dat betekent dat alles dat ooit over de *ander* geschreven is een soort blauwdruk vormt en als basis zal dienen voor de toetsing van nieuwe teksten hierover. Zo ontstaat er volgens Said een cirkel van steeds-herhalende-kennis.[71]

Stereotypering

De zich steeds herhalende en groeiende kennis over de ander, op basis van representaties, ondergaat een voortdurende bevestiging van de beeldvorming van een samenleving of individu en vormt zo een stereotypering. Stuart Hall is overtuigd van de gevolgen van representatie als basis voor de constructie van identiteit maar wordt hierin tegengesproken door een van de meest bekende figuren in de wereld

[65] Staszak, *Other/otherness*. 6
[66] Hall, 'The West and the Rest: Discourse and Power.' 201
[67] Ibidem.
[68] Hall, 'The West and the Rest: Discourse and Power.' 20-203
[69] Ibidem. 203-205
[70] Said, *Orientalism.* 31-49
[71] Ibidem. 92-110

van de postkoloniale studies, Homi K. Bhabha. In *The Other Question* schrijft hij over stereotypering, discriminatie en het kolonialistische discours.[72] Hij herkent het traditionele idee dat het stereotype gezien wordt als startpunt van identificatie maar pleit juist voor de ambivalentie van representatie en identiteit, de complexiteit van constructie, diversiteit te aller tijden, op iedere plek.[73] Het ligt er maar net aan vanuit welk gezichtspunt men de stereotypering beziet en welke ethische waarden er aan gehangen worden. Niet alleen de constructie van de representatie wordt bepaald door individuele aannames, ook de identificatie ermee lijkt daarvan af te hangen. Bhabha zegt: *"Colonial discourse produces the colonized as a social reality which is at once an 'other' and yet entirely notable and visible."*[74] Dit lijkt te betekenen dat representaties dus slechts gezien kunnen worden als een waarneming binnen de grenzen van de eigen werkelijkheid. Iets dat Said *radical realism* noemt; *"…boundaries of sense preserved for Western peoples themselves."*[75] Er wordt betekenis aan representatie gegeven door het Westen, voor het Westen. Zo zijn de individuen die een stereotype vertegenwoordigen gevangen in de cirkel van interpretatie en representatie. Ze zijn zowel de oorzaak als het effect van het systeem.[76] De representaties bevestigen stereotyperingen doordat zij slechts in het licht van de bestaande kennis, de talige betekenis, beschouwd kunnen worden en in het kader van het discours geplaatst worden en zijn dus zowel afgeleide van- als startpunt voor een nieuwe stereotypering.

De 'echte' kennis, waarbij representaties daadwerkelijk corresponderen met de realiteit lijkt echter lastig te differentiëren, laat staan tot stand te brengen. In *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices* legt Stuart Hall uit dat er drie manieren zijn om aan een discours te ontsnappen en essentialistische stereotyperingen te kunnen beïnvloeden; de *counter-strategies*. De eerste strategie is het aanpassen of uitbreiden van een bestaande stereotypering. Het probleem hierbij is echter dat er een nieuwe (uitgebreide versie) van een stereotype ontstaat waarbij het probleem zich dus blijft voordoen. De tweede strategie is het aanvullen van negatieve connotaties met positieve beelden voor een betere balans. Hierbij wordt diversiteit gevierd maar de positieve aanvulling bestaat slechts naast het negatieve en lost wederom het probleem niet echt op. De derde – en volgens Hall beste – optie is de representatie van binnenuit veranderen; de vorm van representaties aanpakken in plaats van de inhoud. Door de macht te verschuiven naar het subject van de representatie kan daadwerkelijk een kanteling in de beeldvorming bewerkstelligd worden.[77]

Afrikaanse ander

Als we spreken over de stereotypering van de Afrikaanse ander begint het al met de definitie van 'Afrika'. Het lijkt een algemeen aangenomen vooronderstelling dat daarmee het deel van Afrika onder de Sahara bedoeld wordt. Volgens Said is er hierbij sprake van Afrika als imaginaire geografie, waarbij individualiteiten en bijzonderheden van landen onder een noemer geschaard worden en waarbij Afrika per definitie uitgezonderd wordt van de moderne, Westerse staten. Dit resulteert in een beeld van Afrika

[72] Bhabha, 'The Other Question: Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism'.
[73] Bhabha, 'The Other Question.' 100
[74] Ibidem. 101
[75] Ibidem.
[76] Ibidem. 119
[77] S. Hall, *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices* (Londen 1997) 231-240

als traditioneel en onontwikkeld.[78] Het onderscheid tussen het 'Westen' en de 'rest' trekt Stuart Hall door naar het onderscheid in cultuur en natuur. In het Westen beschouwt men cultuur als instrument om natuur te beheersen, terwijl in Afrika natuur en cultuur gelijk zijn in de ogen van het Westen. *Wij* in het Westen kennen beschaving, *zij* in Afrika enkel primitiviteit. Hier ligt volgens Hall de grondslag voor iedere gemaakte representatie van de zwarte ander. Primitiviteit is hierin de essentie van de identiteit en alles wordt dan ook hiernaar teruggebracht.[79] Een ander thema van identificatie van de Afrikaanse ander is seksualiteit. Waar in het Westen seks lange tijd (en wellicht nog steeds) gezien werd als een primitieve, dierlijke behoefte, niet passend bij een hoogstaande cultuur leek dit meer te passen in het leven van de *ander*. De natuurlijke seksuele drang en onontwikkelde cultuur staan in de ogen van het Westen haaks op de identiteit van de Westerse zelf.[80] Staszak noemt hierbij nog barbarisme, bijgelovigheid, luiheid en ondeugd als karakteristieke voor de *ander'*.[81] Of zoals Said zegt:

"On the one hand there are Westerners, and on the other there are Orientals; the former are (in no particular order) rational, peaceful, liberal, logical, capable of holding real values, without natural suspicion and distrust, and so forth. Orientals are none of these things."[82]

Door de ander als zodanig te bestempelen lijkt het Westen een verantwoording te hebben gevonden voor het recht, misschien zelfs de plicht, om de ander te domineren. Volgens antropoloog Peter Pels is de dominantie over de ander door het toekennen van eigenaardigheden en het benoemen van essentiële tegenstellingen tussen het 'Westen' en 'Afrika' een van de meest gemaakte misstappen die bovendien zorgt voor een ontkenning van een relatie tussen de twee.[83]

De beelden die over Afrikanen geschetst zijn door de eeuwen heen zijn zwaar aan verandering onderhevig geweest. In de tijd dat Willem Bosman leefde, in de 17e eeuw, leek er geen eenduidig beeld te bestaan over de zwarte bevolking. *"De 16e en 17e eeuw waren een overgangsperiode waarin positieve of 'normale' beelden zij aan zij stonden met negatieve en neerbuigende beelden",* aldus Jan Nederveen Pieterse, auteur van *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen.*[84] Het overheersende stereotype Afrikaan leek in ieder geval dat van een 'wilde' te zijn. De aard van deze wilde was echter aan discussie onderhevig. De projectie van onvervulde verlangens op de ander, waar Said over schrijft, kan een van de manieren van beeldvorming zijn geweest. Tegelijkertijd konden de 'wilden' als wild, ruw, roekeloos en slecht gezien worden. Nederveen Pieterse signaleert een centraal thema in de filosofische discussies in de 17e en 18e eeuw: de gedachte van een oorspronkelijke natuurlijke toestand of natuurstaat. Overeenstemming over de exacte betekenis ervan, variërend van paradijselijk tot hel 's, was er niet.[85] Op dezelfde uiteenlopende wijze werden visies gevormd over volken: van idealisering tot totale verwerping. De 'wilde', of dit nu negatief of positief was, stond in ieder geval ver af van de westerse wereld. Hij werd gezien als een menselijk nulpunt, in natuurstaat. Wilden

---

[78] Pels, P., *Het uitzonderen van 'Afrika'. Naar een antropologie van de moderne politieke verbeelding* (Leiden 2004) 3
[79] Hall. *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*. 243-244
[80] Ibidem.
[81] Staszak, *Other/otherness*. 5
[82] Said, *Orientalism.* 413
[83] P. Pels, *Het uitzonderen van 'Afrika'. Naar een antropologie van de moderne politieke verbeelding*. 10
[84] J. Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen.* (Den Bosch 1994) 13
[85] Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen*. 23

waren mensen zonder cultuur, zonder eerbiedigheid, zedelijkheid en gevoel van emotie. Dit alles onttrok de wilde aan een menselijk karakter.[86]

Een ander thema binnen de discussies was de zwarte huidskleur van de Afrikanen. Er werd gezocht en gespeculeerd naar mogelijke oorzaken daarvan, de reden van zwartheid. Christopher Miller zegt in zijn boek *Blank Darkness, Africanist Discourse in French* dat men in de 17e en 18e eeuw zwarten zag als niet-wit, waarbij wit de norm vormde en zwart de afwijking was. Er werden bijvoorbeeld theorieën gevormd over dat de zwarte bevolking blank bij geboorte was maar door zon en schande zwart werd en pas bij na de dood weer wit zou zijn.[87] Ali A Mazrui, politiek schrijver Afrikaanse studies, zegt ook dat de term zwart een beladen term was, *"to Europeans 'black' was not merely decriptive; it was also judgemental."*[88] Ook Miller verwijst naar het idee van het menselijk nulpunt, echter nu op het gebied van kleur, 'the nullset of color'. Waar wit gezien werd als 'empty fulness' was zwart 'a full emptiness'; "*the total absence of color, the abesence of white."*[89] Miller spreekt hier over 'the idea of blackness'. Hij stelt dat in alle talen zwart geassocieerd wordt met vuil, degradatie en onreinheid en aldus een negatief element vormt. Nederveen Pieterse beaamt dit en merkt in *Racisme en beeldvorming* op dat vanaf de 16e eeuw er ook een Bijbelse verklaring gevonden leek te zijn voor de zwarte huidskleur: de vloek van Kanaän.[90] Deze vloek berust op Kanaän, zoon van Cham, zoon van Noach, en zijn gehele nageslacht maar is in de geschiedenis veelal gelezen als vloek op het gehele nageslacht van Cham, waar ook de inwoners van het Afrikaanse continent toe behoren. Veel christelijke slavenhandelaars zagen Afrikanen daarom als vervloekt en de zwarte huidskleur als teken daarvan. Het verhaal van de vloek werd al snel ingezet als rechtvaardiging voor een onmenselijke behandeling en slavenhandel van zwarte Afrikanen, zij waren tenslotte 'een knecht der knechten'.[91] Een andere rechtvaardiging overigens van de slavenhandel en het gebruik van slaven was wederom te vinden in de 'wilden' wiens ongereptheid getemd moesten worden en die ten dienste van de geciviliseerde wereld zouden moeten staan.[92]

Kortom, de beeldvorming van de zwarte Afrikaanse bevolking leek in de tijd van Bosman enerzijds te worden bepaald door verheerlijking van onvervuld verlangen; een verlangen naar een pure staat van natuurlijkheid, een verlangen naar exotisme, het 'andere' dan wat men in het Westen kende. Anderzijds werd de beeldvorming bepaald door de connotaties van de kleur zwart. In de conclusie van het boek *Blank Darkness* schrijft Miller het volgende:

---

[86] Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen*. 23
[87] C.L. Millerl, *Blank Darkness. Africanist Discourse in French* (Chicago 1985) 14-23
[88] A. Mazrui, 'The Re-invention of Africa: Edward Said, V.Y.Mudimbe, and Beyond', *Research in African Literatures,* Volume 36, nr.3 (2005) 70
[89] Miller, *Blank Darkness. Africanist Discourse in French*. 31
[90] In het bijbelboek Genesis (9:18-27) wordt verhaald dat Noach dronken werd en zijn kleed van hem afviel. Zo zag zijn jongste zoon Cham hem. Cham's broers Sem en Japhet bedekten hun vader met een kleed terwijl Cham niets deed. Toen hij wakker werd prees Noach Sem en zegende hij Japhet, maar hij vervloekte Kanaän, Cham's zoon: "Vervloekt zij Kanaän; een knecht der knechten zij hij zijne broederen!" (statenvertaling). Zie Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen.* 39
[91] http://www.ibstudiehuis.nl/k/n633/news/view/7110/5843/wie-is-door-noach-vervloekt.html
[92] Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen (*Den Bosch 1994) 27

"It seems that a certain artificiality is of its essence. One can assert with assurance that the relationship between Europe and Africa has continually been represented as simply the North over South, light over dark, white over black: as an unmediated pairing of oppositions."[93]

De relatie tussen Afrika en Europa is volgens Mill dus voornamelijk gebaseerd op tegenstelling, evenals de beeldvorming van Afrikaanse bevolking. Zowel Miller, Pels als Nederveen Pieterse lijken het erover eens: bij de beeldvorming van Afrikanen werd in de 17e eeuw vooral nadruk gelegd op het verschil en de *otherness*, wat de basis vormde van de Afrikaanse identiteit in westerse ogen.

[93] Miller, *Blank Darkness. Africanist Discourse in French.* 246

Analyse van de brieven van Bosman

Toen Willem Bosman in 1688 aankwam aan de kust van West-Afrika nam hij zijn intrek in het fort Elmina, waar hij zijn dagen doorbracht in gezelschap van een aantal officieren, factorijmensen en een statige gouverneur.[94] Het leven op het fort bood niet veel opwinding voor de jonge Bosman en liet genoeg ruimte voor een uitvoerige briefwisseling met zijn vriend Daniel Havart. De brieven die in 1702 in Utrecht gepubliceerd werden zijn onderverdeeld in drie delen, over de Goud-, Tand- en Slavekust. Vooral in het eerste deel beschrijft Bosman de Goudkust in uitgebreide bewoordingen en schetst hij een beeld van de Afrikaanse inwoners, dit is dan ook het deel met de grootste relevantie voor deze analyse. De andere delen beschikken voornamelijk over uitgebreide beschrijvingen van het gebied, de natuur en het dierenrijk en zijn daarmee minder van belang. Bij het lezen van de verslagen van Bosman zijn er vier belangrijke aandachtspunten: het algemene beeld dat Bosman schetst van de zwarte bevolking, daarbij vooral gelet op de woordkeus en de taal die gebezigd wordt; de herleiding van de thema's *othering* en stereotypering; de eventuele link met het Oriëntalisme; de mogelijke invloed op en van de representatie van de zwarte Afrikaanse bevolking door Willem Bosman.

Wat direct opvalt als je het boek openslaat is dat Bosman zichzelf een opdracht stelt aan de 'Wel-Edele Agtbare Heeren, de heeren Gecommiteerde Bewindhebbenren van de Generale Geoctroyeerde Westindische Compange'.[95] Hij draagt de beschrijvingen op aan de leiders van de WIC ten teken van zijn dankbaarheid voor de gunsten en weldaden die zij hem verleend hebben. Waar hij hier precies op duidt is niet bekend, al zou het goed kunnen dat de brieven eigenlijk een ander doel hadden dan het tonen van zijn dankbaarheid; namelijk het doel om zijn kennis te ventileren en te laten gelden als rechtvaardiging voor de eigengereide uitvoering van het WIC-beleid dat Bosman in West-Afrika zou hebben gevoerd. Bosman pretendeert overigens niet objectieve waarheden te hebben opgetekend:

"Uwe Wel-Ed. Agtb. Sullen door haar eigen kennis van die Kusten konnen oordelen, voor hoe ver mijn schrijven met de waarheid over een komt."[96]

Hiermee geeft hij aan de zijn bevindingen van subjectieve orde zijn en de lezer zelf mag beoordelen in hoeverre dit op objectieve waarheid berust. Hij zegt zelf wel de waarheid niet te schuwen, ook niet als het anderen in kwaad daglicht stelt.[97]

---

[94] van den Heuvel, *Willem Bosman in Goud en Slaven.* 11
[95] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. Opdracht,1
[96] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*, Opdracht, 3
[97] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust,* voorreden.

Beeldvorming en representatie

In de negende brief die Bosman optekende heeft hij de inwoners van Goudkust het meest uitgebreid beschreven. Over de bewoordingen die hij gebruikt zegt hij zelf:

"..de inboorlingen of Negers, Negros soo als ick haar voortaan sal noemen (vermits het woord van Neger of Niger, Swart beteekend / en Negers, Swarten)."[98]

Zijn gebruikt van het woord *neger* lijkt in eerste instantie voor Bosman geen andere betekenis te hebben dan 'zwart' als kleuraanduiding, terwijl in de huidige tijd het woord als racistisch gezien wordt. Oorspronkelijk werd in de 16e of 17e eeuw de vorm *negro* gebruikt, ontleend aan het Portugese woord *negro.* Vanaf de 18e eeuw werd het woord *neger* gebruikt als verbastering of afgeleide uit het Franse *negre.* Volgens de historische woordenboeken werd het vooral gebezigd als benaming van Afrikanen van het zwarte ras. In Europa werden negers vooral bekend als slaven in koloniën, daarnaast was het ook van toepassing op iemand (inzonderheid een kind), die zich vuil heeft gemaakt.[99] Het zou dus goed kunnen dat Bosman het woord *neger* enkel gebruikte als aanduiding voor iemand van het zwarte ras, zoals in de 17e eeuw gebruikelijk was. Een zekere ondertoon lijkt er wel aan te zitten aangezien ditzelfde woord gebruikt werd om iemand aan te duiden die niet 'schoon' is; dit getuigt van een veronderstelling dat het witte ras schoon is en het zwarte ras vervuild is en verbasterd van het witte.

In het begin van zijn brieven gebruikt Bosman vooral het woord *Neger* (met daarop gemaakte variaties, bijvoorbeeld *negrinnetjes, negertjes, negro's*). Verderop in zijn beschrijvingen echter, komen er steeds meer verschillende woorden voor ter benaming van de zwarte bevolking die Bosman aantrof aan de Westkust van Afrika. Een greep uit zijn idioom:

… de bloodaards. Als afgeleide van het zelfstandig naamwoord bloo(de) wordt een blootaard gezien als iemand die bloo (bleu) is, een lafaard. Vanuit het oud Germaans betekende het woord krachteloos, teer, schuchter of bedeesd.[100] Of Bosman dit woord bezigde als afgeleide van *bloo* is niet met zekerheid te zeggen. Een andere optie zou kunnen zijn dat hij het inzette om de schaarse kledij (blootheid) aan te geven.

…de Swarten/swartinnetjes. Een eerste uitgebreidere definitie van *swarte* (anders dan 'zwartheid') die ik heb kunnen vinden stamt uit 1851. Daar wordt opgesomd: *persoon die een zwarte of donkere huidskleur heeft; aanhanger van een clericale partij; donkergekleurd of zwart dier; zwart voorwerp; duivel.*[101] Bosman lijkt in zijn teksten met *swart* vooral te duiden op de donkerte van de huidskleur.

…de inboorlingen. Volgens het Middelnederlandsch Woordenboek een woord dat zich in de hedendaagse taal laat gebruiken om "iemand van de inlandsche bevolking van een land waar zich kolonisten gevestigd hebben" aan te duiden. In de vroegmoderne tijd echter had dit nog niet deze betekenis; vanaf de 15e eeuw werd *inboorling* gebruikt als woord dat afstamt van het woord *geboren*,

[98] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* .113
[99] http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M041061&lemma=neger
[100] http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M009521.re.1&lemma=bloodaard
[101] http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WFT&id=100654&lemma=Swarte

om iemand aan te duiden die 'geboren is in een plaats' of een 'geboren ingezetene is, in tegenstelling tot iemand die van elders is'.*Inboorling* wordt volgens het Middelnederlandsch Woordenboek dikwijls gelijkgesteld aan *barbaar* of *wilde*.[102] Het is dus aannemelijk dat Bosman zoals zijn tijdgenoten het woord gebruikte ten behoeve van de situering van de geborene. De waarde van *barbaar* of *wilde* is wellicht door hem en zijn tijdgenoten aan het woord verbonden maar lijkt in zijn teksten nog niet genesteld te zijn geweest in de betekenis van *inboorling.*

…dit gebroed. Het oneigenlijk gebruik van het woord *gebroed* wordt toegepast op menschen, vaak gebruikt als schimpwoord of wel in scherts gebezigd. Zo meldt de Geïntegreerde Taal-Bank. De spreker of schrijver gebruikt het woord voor een slecht of gemeen volk en ziet met verachting op hen neer. Tevens wordt dit woord ingezet in toepassing op gehate of snoode vreemdelingen.[103] De keus van Bosman voor het gebruik van woorden als *gebroed* voor het inlandse volk laat zien dat hij zeer waarschijnlijk een niet geheel positieve indruk van hen had. De beschrijving van Bosman van het 'vreemd gebroed' spreekt toch van zekere minachting.

Uit deze woordenschat is in eerste instantie niet direct een vooroordeel of een waarde toekenning op te maken, al is een negatieve connotatie bij zijn woordkeus, ook in zijn tijd, niet onbekend. Als Bosman spreekt over vrouwen in het bijzonder geeft hij hen benamingen als *negrinnetjes, diertjes* en *swartinnetjes.* Wat de waarde is van de verkleining is niet met zekerheid te zeggen. Is het wellicht liefkozend bedoeld of misschien juist kleinerend? In onderstaand citaat bijvoorbeeld, lijkt Bosman een zekere liefkozing te koesteren jegens *dese Diertjes:*

"Het hoofd-Hayr weeten dese Diertjes sonderling sierlijk te vlegten en met Gouden fetiches, couraal en olifants-staarten op te pronken / syn fraayer als dat der manlieden."[104]

Bosman spreekt hier zijn waardering of misschien zelfs bewondering uit over de zwarte Afrikaanse vrouwen en de wijze waarop zij zich verzorgen. Het is onduidelijk of Bosman de zwarte vrouwen vergelijkt met de blanke vrouwen en hen in dat geval meer waardeert of dat hij zijn verwondering primair uitspreekt over het feit dat een *negrinnetje* in staat is zichzelf zo te verfraaien. In het eerste geval zou het mogelijk zijn dat Bosman blijk geeft van een persoonlijke voorkeur voor zwarte Afrikaanse vrouwen. In het tweede geval lijkt het erop dat Bosman uit zou gaan van een bepaalde veronderstelling die enigszins onderuit gehaald wordt. Men zou zich kunnen indenken dat Bosman een (onbewuste) overtuiging heeft dat de zwarte mens minder kundig, bekwaam en cultureel ontwikkeld is dan de blanken en dat het uitzonderlijk mooi vlechten van het haar dus een grote prestatie is voor iemand die behoort tot een onderontwikkeld volk.

[102] http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M027253&lemma=inboorling
[103] http://gtb.inl.nl/iWDB/search?actie=article&wdb=WNT&id=M017599&lemma=gebroed
[104] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* . 116

Bosman gaat door op de verfraaiing en het voorkomen van de zwarte Afrikaanse vrouwen en zegt:

"Dus dese swartinnetjes sig na s'Lands wijse wonder wel weten voor te doen / en eenige Europianen te bekoren / om haar te liefkosen, voornamentlijk de geene / welke geen groot onderscheyd tusschen 't swart en wit weten te maken ; en dat wel te eerder / om dat de laatste couleur hier ten eenemaal is ontbreekende / en'er diengevolgde geen anderen voorwerpe werden gevonden."[105]

Enerzijds blijkt hier enige affectie jegens de Afrikaanse vrouwen, anderzijds spreekt er naar mijn inzien ook een zekere bepaling van rangorde tussen blank en zwart uit. Men denkt te weten dat Bosman zelf getrouwd was met een zwarte vrouw en dus lijkt het aannemelijk dat hij inderdaad enige affectie koesterde naar de vrouwen van het inlandse volk.[106] De beweegredenen voor het huwelijk kunnen echter flink uiteen lopen. Was het uit liefde voor de vrouw in kwestie of bij gebrek aan een blanke vrouw? Waar het mij in bovenstaand citaat vooral om gaat is het feit dat Bosman zegt dat het liefkozen van de *swartinnetjes* voornamelijk gebeurt omdat er geen blanke vrouwen aanwezig zijn. Zwarte vrouwen lijken enkel dienst te doen als substituut, als gebruiksvoorwerp om de blanke mannen te bekoren. Het feit dat Bosman de mensen *diertjes* noemt is zeker ook opmerkelijk en bevestigt het vermoeden dat Bosman de zwarte bevolking niet als gelijkwaardig zag. Door het gebruik van de benamingen *diertjes* en *gebroed* zou men kunnen opmaken dat Bosman de zwarte bevolking die hij beschreef niet zag als volwaardige mensen (zoals de blanken dat in zijn ogen ongetwijfeld wel waren), maar eerder vergelijkbaar met wezens uit het dierenrijk. Al is het lastig te ontdekken of Bosman hen daarom als minderwaardig zag of wellicht 'slechts' als een ander 'soort'.

Het beeld dat Bosman over het algemeen in de loop der brieven schetst van de zwarte Afrikanen is niet al te positief. Ten eerste lijkt Bosman overtuigd van de luiheid van de zwarte bevolking. Hij beschrijft ter illustratie van de luiheid en onnozelheid van een van de zwarte Afrikanen: een oorlogszuchtige veldoverste, die geweld en wreedheid op anderen niet schuwde maar het zelf bij iedere oorlog op een lopen zette; hij zocht het heil in de voeten.[107] Deze veldoverste is volgens Bosman een goed voorbeeld; de man is zo lui dat hij de oorlog zelf niet aangaat maar het door anderen laat oplossen. Bosman noemt negers niet alleen lui maar vindt ook dat ze niet aan het werk te krijgen zijn; ze zijn onnozel en onwelwillend, want: *Sij bekommeren sig nerghens om en sullen er geen uur slaap om laten.*[108]

Ten tweede getuigt het handelen van de zwarte bevolking van een boosaardigheid, gierigheid en wreedheid waar Bosman zijn zorgen voor de toekomst over uitspreekt:

De Inwoonders sijn alle soo arm / Sij leeven met weinig voedsel / maar eenelijk uyt een duyvelse gierigheyd en waan.[109]
Sij besitten een diergelijcke wreedheyd.[110]

---

[105] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* 117
[106] van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven*. 16
[107] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* 24
[108] Ibidem. 114
[109] Ibidem. 120
[110] Ibidem. 26

Dat de andere Negers dit voorbeeld / wijl 't ongestraft blijft / sullen navolgen / en soos al ten laatsten niemand fijn lijf meer seker zijn.[111]
Soo sijnwe […] met een veel schelmen van boosaardige Negers geplaagt."[112]

Armoede en gierigheid leidt tot wrede daden volgens Bosman en hij is zijn leven niet geheel zeker zegt hij, als de negers elkaar blindelings navolgen, zoals hij blijkbaar al vaker gezien heeft. Naast boosaardig, wreed en lui bepleit Bosman, ten derde, ook dat het zwarte Afrikaanse volk niet te vertrouwen is. Hij schrijft:

"Dit land is bewoond van een weerbastig, en Roofgierig Volk.[113]
Haer eygen onredelijckheyd / en oneenigheyd onder malkander / ten anderen ook door de schelmagtigen aart der gesijde Swarten.[114]
Het is een wonder wanneer men er een vind van oprechte trouw.[115]

Bosman pent meermaals zinnen neer als: *"So men de Negers gelofen mag,, doch zonder sekerheyd."*[116] Oftewel, het roofgierig volk zoals hij hen noemt is volgens hem onredelijk en niet te vertrouwen. Daar voegt hij later nog aan toe dat ze daarbij ook nog eens ongehoorzaam zijn, 'stout'. Bovendien hebben zij nauwelijks kunsten, kunde of handwerken en kunnen ze niet leven of schrijven; ze onontwikkeld.[117] Erger nog, de negers verwoesten dat wat al aan beschaving is opgebouwd en beletten de wederopbouw van beschaving, aldus Bosman.[118] Ze plunderen, moorden, verwoesten forten, branden alles af en lijken gewetenloos. Bosman voegt daar nog aan toe dat hij vindt dat de taal die zij spreken ronduit 'beestachtig lelijk' is.[119] Bij het lezen van deze beschrijvingen lijkt het beeld te ontstaan dat Bosman eerder een diersoort aan het beschrijven is, dan een menselijk volk. Wellicht mede doordat hij voornamelijk uitweidt over de uiterlijke- en karakterkenmerken van de *negers,* en zeer weinig aandacht lijkt te hebben voor culturele aspecten en onderlinge verhoudingen. Toch is Bosman niet enkel negatief over de zwarte bevolking en schemert er een zekere bewondering door in zijn beschrijving van de kleding en verfraaiing van de jongere Afrikanen. Ook de ogenschijnlijke luchtige aard en zorgeloosheid van het volk lijkt Bosman verbaasd waar te nemen:

"Sig selben met dansen en springen vermakend […] sy vieren altijd vrolijk feest / en […] omtrent een Sterf-huys, niet minder / 't zy in voor- of tegenspoed ; men sal haar een en 't selve sien bedrijven, sonder onderscheyd.[120]

In zijn beschrijvingen onderscheidt Bosman twee 'soorten' bevolking. De eerste is de zwarte bevolking, hierboven behandeld, de tweede soort is de bevolking der Mulatten, de Tapoeyers. Wanneer Bosman in zijn negende brief spreekt van de Tapoeyers, die geboren zijn uit een samenkomst van een blanke

---

[111] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 10
[112] Ibidem. 23
[113] Ibidem. 15
[114] Ibidem. 8
[115] Ibidem. 113
[116] Ibidem. 23
[117] Ibidem. 126
[118] Ibidem. 20
[119] Ibidem. 123-125
[120] Ibidem. 113

man met een zwarte vrouw, spreekt hij voor het eerst heel duidelijk uit dat dit volk hem absoluut niet aanstaat:

"Dit half slag [de Mulatten] *is een Schelmagtig en tot alle quaad genegen Volk, welke het byna soo weynig met de Negers, als met ons houden / ja selfs en vertrouwense malkander niet.*[121]

De Mulatten zijn volgens Bosman absoluut niet te vertrouwen. Ze zijn een halfslachtig volk dat tot alle kwaad in staat is en onwaardig is. Hij specificeert dit bijvoorbeeld door religie aan te halen:

De naam van Christenen eygenen zy sich toe / maar ondertusschen houdense sig soo veel aan de Afgoden-dienst als de Negers selfs.[122]

Bosman lijkt verontwaardigd over het feit dat de Mulatten zich Christenen durven te noemen. Met de verering van afgoden zijn zij in zijn ogen de naam van Christen niet waardig, ze doen het geloof geen eer aan. Ook de eer van de vrouwen heeft Bosman niet hoog in het vaandel:

De Vrouwlieden speelen meest alle openbaar de Hoer met de Blanken.[…] Dit geele gebroed is / jong zijnde / niet seer mooy, en oud geworden sijnde / sou men'er de Kinders meede konnen na Bed toe jagen." [123]

Kortom, de vrouwen zijn in de ogen van Bosman vergelijkbaar met prostituees en zijn bovendien lelijk en vol boosheid. Het lijkt of Bosman de *Negers* niet zag als gelijke, als mens, terwijl de *Mulatten* minstens half mens en derhalve ietwat gelijkwaardiger (half blank, half zwart) zouden moeten zijn. Dat dit volk ontstaat uit de combinatie van een blanke man met een zwarte vrouw lijkt bij Bosman te leiden tot een verbastering van de blanke goedheid, bedorven door het zwarte kwaad. Dit zou een verklaring kunnen zijn voor de schijnbare haat die Bosman koesterde jegens de Tapoeyers. Enige verwondering en bewondering die bij Bosman lijkt te ontaarden in de beschrijving van het vreemde volk der zwarten, is bij de beschrijving van Mulatten ver te zoeken. Bosman besluit zijn verhandeling over hen dan ook met een heldere boodschap:

"Ick geloof / dat een iegelijk / haar liever ommegang kennende / sal moeten betuygen / dat zy niet verdienen dat men van haar spreekt. Soo onlieflijk het mij is / het Geselschap van dit Volkje te moeten verdragen."[124]

Een harde uitspraak die bovendien opvallend is aangezien hij zelf ook kinderen verwekt schijnt te hebben bij (onder andere) zijn eigen vrouw.[125] De menging van haar zwarte- en zijn blanke huidskleur maakt dat de kinderen van Bosman behoren tot het volk der Mulatten.

---

[121] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 134
[122] Ibidem
[123] Ibidem
[124] Ibidem. 135
[125] van den Heuvel, *Willem Bosman in goud en slaven*. 21

Oriëntalisme, othering en stereotypering

In de brieven van Bosman is een aantal Oriëntalistische aspecten en andere thema's uit het theoretisch kader, zeker terug te vinden. De – naar mijn idee – belangrijkste zal ik hieronder uitlichten. Te beginnen met de duidelijke distinctie tussen de Europeanen en de Afrikanen. Bosman leek zich absoluut niet te kunnen identificeren met de zwarte Afrikanen. Zij waren in alle opzichten zodanig anders dan hij dat hij geen begrip voor hen leek op te kunnen brengen. Alles wat Bosman qua normen, waarden en gedachtegoed uit Europa had meegenomen was volkomen anders dan wat hij zag in de zwarte bevolking. Bosman lijkt zijn calvinistische zelf lijnrecht tegenover deze mensen te zetten.

De protestantse deugden die hij vermoedelijk gekend heeft, waaronder reinheid, soberheid, vrijgevigheid, zelfbeheersing en rechtvaardigheid[126], zijn allemaal het tegenovergestelde van wat hij de zwarte bevolking toewijst. Uitgaande van de algemeen heersende overtuiging in de 17e eeuw dat zwart duivels was en de verdorven variant van een witte huid symboliseerde, werd de zwarte huidskleur van de Afrikaanse bevolking vermoedelijk als onrein gezien door Bosman. Ook vond hij hen vrij zeker niet vrijgevig. Hij beschuldigt de Afrikanen er in zijn brieven namelijk van gierigheid. Ondanks dat een groot deel van de zwarte bevolking in armoede leefde was soberheid niet een deugd die Bosman aan hen zou toekennen wegens de weelderige verfraaiingen van voornamelijk de vrouwen en de grootse feesten die gehouden werden. Daarop voortbordurend kan zelfbeheersing als karakterisering door Bosman ook direct geschrapt worden. In de beschrijving van de dierlijke lusten, het ruimschootse drankgebruik en het altijd maar vrolijk feest vieren (zelfs omtrent het sterfhuis) is af te lezen dat zelfbeheersing geen woord lijkt te zijn dat Bosman linkt aan de zwarte inwoners van de Afrikaanse kuststreek. Uit de beschrijvingen van plunderen, verwoesten, ontrouw en het gebrek aan vertrouwelijkheid kan tot slot geconcludeerd worden dat rechtvaardigheid zoals Bosman dit gekend moet hebben niet terug te vinden is bij het volk dat hij beschrijft.

Bosman representeert hen als zodanig 'anders' dat het thema 'othering' hier zeer zeker een rol speelt. Alles aan de Afrikanen is anders dan het westerse kader van denken van Bosman. Hoewel de jongelingen vol pracht en praal door de dorpen liepen was de gemiddelde Afrikaan volgens Bosman zeer onhoffelijk gekleed[127]; ze hadden een uiterst onontwikkelde cultuur wat Bosman vooral leek af te leiden aan het feit dat er maar weinig ambachten waren en de producten die vervaardigd werden waren van slechte kwaliteit[128] en dat de meesten van hen niet konden lezen of schrijven terwijl de taal niet eens ingewikkeld maar vooral *geheel onlieffelijk* was volgens Bosman.

"Aldien de Negers […] soo aangenaam in haar uytdrukkinge waren / soo en sou het voor ons swaar vallen om de spraak in een jaar of drie te leeren/ daarwe het nu in geen tien jaren konnen doen."[129]

Bosman stelt hier zelfs dat de taal zo lelijk is en de Afrikanen zo onkundig in het schrift dat de taal niet te leren valt. Hij wijdt dit puur aan de Afrikanen, eventueel gevoel voor taal of interesse in een ander soort taligheid door Europeanen wordt volledig buiten beschouwing gelaten. In de ogen van Bosman

[126] E. Middleton, *Theologiebundel, terug naar Platland.* Uit hoofdstuk 2: Christelijke deugden in de gemeente. (Zoetermeer 2009)
[127] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 115-116
[128] Ibidem. 123
[129] Ibidem. 125-126

waren de Afrikanen niet alleen onontwikkeld maar ook wild en ongetemd en hadden zij al op jonge leeftijd geslachtsgemeenschap, iets dat voor Bosman totaal onaanvaardbaar leek.

"Buyten de voorgeschreeve Qualen leven de meeste Negers doorgaans in een goede gesondheyd, dog ser selden komense tot een hogen ouderdom […] Men siet hier wel veele greyse Menchsen, en die'er al vrij ouwelijk uyt sien; dog in der daad en zijse het niet. Hiervan sou men / na mijn gedagten / dese reden konnen geven / namentlijk / datse Vrouw Wenus wat te vroeg / en ook te veel ten dienst staan / 't welck haar in 't aansien haast kan doen verouderen, en waar doorse ok wel soos eer souden konnen verswakken."[130]

Volgens hem was de dierlijke seksuele ongeremdheid een belangrijke reden van een jonge sterfteleeftijd. De ongeremdheid was ook terug te vinden in de opvoeding van de kinderen, welke te vrij en niet volgens de normen en waarden van Bosman was.[131] Ook in de godsdienst van de Afrikanen, met al haar afgoden, kon Bosman zich beslist niet vinden. Wel trok hij een conclusie naar aanleiding van de Afrikaanse religie, waar hij het volmondig mee eens leek:

"Sy syn van gevoelen dat de dooden naar 't Land der Witte, of Blanken werden gevoerd / en aldaar in blanke Menschen veranderen. […] Hier uyt moogt UE. afmeeten / hoe veel heerlijker sy den staat der Blanken, als de haare schatten."[132]

Dat de Afrikanen leken te geloven dat het blanke volk superioriteit bezat en de blanke staat de staat der verheerlijking was, kon Bosman vermoedelijk enkel beamen. Opvallend is dat hij de bevolking enkel als een op zichzelf staand fenomeen beschrijft en zelden in direct verband met de blanken brengt. Hij objectiveert de zwarte bevolking en creëert een vrijwel onoverbrugbare kloof tussen de Afrikanen en de Europeanen; tussen hen en hem; tussen hun ondeugden en de Europeaanse kwaliteiten; tussen de primitiviteit en culturele ontwikkeling; tussen zwart en wit. Bosman benoemt enkel de eigenschappen en kenmerken van de zwarte bevolking maar bevestigt daarmee de onuitgesproken tegenpool, de blanke bevolking. De binaire opposities waar in het theoretisch kader uitgebreid aandacht aan is besteed lijken overduidelijk terug te vinden in de brieven van Bosman.

Een ander interessant aspect is het feit dat vrijwel alles wat Bosman beschrijft overeen lijkt te komen met al eerder gevormde beelden over niet-blanken, of Afrikanen. Hij bevestigt hiermee het bestaande stereotype en blijft binnen het kader van het bestaande discours. Bewust of niet, de al bestaande kennis die er was in zijn tijd, de 17e eeuw lijkt simpelweg door Bosman bekrachtigd. De natuurlijke seksuele drang, de luiheid, de ondeugd, het barbarisme, de onontwikkelde cultuur… vrijwel allemaal kenmerken die zowel terug te vinden zijn in de representatie van Bosman als in de beeldschetsen van Afrikanen in de 17e eeuw.[133] Ook het zoeken naar een verklaring of een herkomst van de zwarte kleur van de Afrikanen laat Bosman zien als hij spreekt van het geloof dat men na de dood naar het rijk der Blanken gevoerd wordt en daar wit, en mens wordt. Hieruit blijkt een overtuiging dat de mens wit *hoort* te zijn en door toedoen van externe factoren zwart is (geworden). De Afrikanen lijken door Bosman te worden gezien als niet-wit. Alleen al het feit dat hij de Afrikaanse bevolking constant betitelt als zwart zou erop kunnen duiden dat de huidskleur als essentiële differentiefactor werd

[130] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust*. 107
[131] Ibidem. 106
[132] Ibidem. 147
[133] Zie hierover Jan Nederveen Pieterse, *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen.*

gezien door Bosman en zijn tijdgenoten. Evenals in zijn beschrijving van het geloof laat Bosman in een passage over de Mulatten duidelijk doorschemeren dat de superioriteit van de blanken voor hem een gegeven was.

"De Tapoeyres ofte Mulatten, welke van een Europeaan by een Negrin zijn gewonnen / of ook wel van een Blanke bij een Mulattin."[134]

In bovenstaande zin waarin Bosman uitlegt dat een Mulat 'gewonnen' wordt bij een Negrin zou men wederom kunnen opmaken dat de zwarte bevolking volgens Bosman in dienst zou staan van de blanke bevolking, want door te stellen dat een volk *gewonnen* wordt *door* een blanke *bij* een zwarte wordt een machtsverhouding zichtbaar, waarbij de blanke de hoofdrol speelt, de zwarte een bijrol in het creëren van het object. Toch maakt Bosman enige twijfel in deze machtsverhouding kenbaar als hij verhaalt over illegale handel die door de Afrikaanse bevolking op Goudkust werd gedreven.

"Niet tegenstaende de sware straf die sy sigh door dees verboden handel op den hals halen […] doch dit schrikt haer niet af / en sy onderneemen het t'elkens weder op nieuws / op hoop van niet te sullen werden achterhaeld. […] Dies UE. Ligtelijk kond bevroeden / dat sy hierom al eenigh gevaer sullen willen uytstaen . want door dees handel eenigen tijd geluckigh te plegen / kondense hen haast rijck maecken."[135]

Indien de illegale handel te veel haar vruchten af zou werpen zou de WIC daaronder te lijden hebben en zouden de zwarten wellicht rijkdom (en macht) vergaren. Die handel was iets wat Bosman niet alleen onnozel lijkt te vinden maar hem ook zorgen baart. Want mochten de Afrikanen succes in de handel hebben dan kon dat een serieuze bedreiging vormen voor de machtspositie van de Europeanen op Goudkust. Men zou dus kunnen stellen dat de 'natuurlijke' machtsverhouding tussen wit en zwart verstoord zou kunnen worden door een 'economisch' of 'politiek' machtsevenwicht. Nog een bevestiging dat de zwarte bevolking ondergeschikt aan de blanke bevolking zou zijn geeft Bosman als hij stelt dat iedere zwarte bij geboorte slaaf is en bovendien nauwelijks er onderuit kan als slaaf door het leven te gaan.

"Geen Neger, hoe groot van vermogen hij ook sijn mag / kan sig / vrij sijnde / beroemen / of verseekeren van nooyt in slaverny te sullen vervallen."[136]

Het feit dat Bosman zegt dat een zwarte in slavernij vervalt lijkt erop dat het 'slaaf zijn' een natuurlijke toestand zou zijn, waar de zwarte Afrikaan gedoemd is in te vervallen zelfs als hij probeert hieraan te ontsnappen. Deze veronderstelling zorgt ervoor dat de slavernij en de onderwerping van de Afrikaanse bevolking aan aanwezige blanken op de Goudkust als natuurlijk zou kunnen worden beschouwd. Deze machtsverhouding zou Bosman ingezet kunnen hebben als rechtvaardiging voor de slavernij, waar hij als Tweede Man van de WIC zonder enige twijfel grote belangen bij gehad heeft. Het is dan ook de vraag of hij werkelijk de overtuiging had van de blanke superioriteit of dit slechts heeft doen lijken om in te kunnen zetten als politiek instrument.

---

[134] Bosman, *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust.* 134
[135] Ibidem. 5-6
[136] Ibidem. 174

Conclusie

Met verslagen van wereldreiziger, ontdekkers, grote en kleine denkers en koopvaarders met een nauwlettende blik heeft de mensheid de kans gekregen beelden te vormen over dat wat hem tot dan toe onbekend was. Iedere beeldvorming, iedere representatie van het onbekende heeft zeer waarschijnlijk bijgedragen aan de creatie van en onderlinge menselijke verhoudingen en wellicht zelfs (culturele) identificatie zoals we die nu kennen. Zo ook die van Willem Bosman. Geplaatst in de historische context van Goudkust in de 17^{e} eeuw, wordt duidelijk hoe hij de Afrikaanse ander bekeek en hoe hij hem representeerde.

Bosman leek zelf veel waarde te hechten aan zijn machtspositie en sociale status die hem toekwam door zijn positie binnen de WIC. Ondanks dat er op de Afrikaanse Goudkust ook zwarte Afrikaanse vorsten waren leek Bosman deze niet te respecteren als gelijken. Hij leek überhaupt weinig aanstoot te nemen aan de politieke en complexe situatie op Goudkust bij het beschrijven en karakteriseren van de bevolking daar. Al met al kan gesteld worden dat Bosman een zeer negatief beeld had van de zwarte Afrikanen. Het heersende idee van Afrika, van een vies en onhygiënisch grondgebied waar ziektes heersen en sterftecijfers hoog zijn, leek in de tijd van Bosman, eind 17^{e}eeuw, steeds sterker te worden. Het is dan ook zeer aannemelijk dat dit van invloed op hem is geweest en hij al bevooroordeeld aan zijn beschrijvingen is begonnen.

In zijn beschrijvingen gebruikt Bosman in het begin vooral het woord *neger* ter aanduiding van een lid van de zwarte Afrikaanse bevolking. Hoewel er geen bewijs van is en het lijkt of Bosman *neger* slechts gebruikt om de kleur zwart aan te duiden is het niet uitgesloten dat er een negatieve connotatie aan het woord kleefde aangezien het tevens gebruikt werd om iemand aan te duiden die ‘niet schoon’ is en de kleur zwart vaak verbonden werd met de duivel en zonden. Later in zijn brieven gebruikt Bosman steeds meer verschillende benamingen. Uit zijn woordenschat is in eerste instantie niet direct een vooroordeel of een waarde toekenning op te maken, al zijn negatieve connotaties bij zijn woordkeuzes, ook in zijn tijd, niet onbekend.

In zijn karakterisering van de zwarte Afrikanen is Bosman behoorlijk duidelijk: ze zijn lui, bedrieglijk, onbetrouwbaar, niet vooruit te branden, onkundig, onontwikkeld en traag volgens Bosman. Al lijkt Bosman daar geen waardeoordeel aan te hangen. Het doet bijna voorkomen dat het logisch is dat deze mensen zo zijn; omdat het geen blanke Europeanen zoals Bosman zijn; omdat zij niet evenwaardig zijn. Vooral de Mulatten brengt Bosman met volle afkeer ten verbeelding. Hij is uiterst negatief over hen en schept het beeld dat het zwarte kwaad de blanke goedheid bederft. Hij sluit hierbij aan op ‘the idea of blackness’ waarin Christopher Miller stelt dat in ieder taal ‘zwart’ geassocieerd wordt met vuil, degradatie en onreinheid en aldus een negatief element vormt. Ook Mazrui is overtuigd van het feit dat ‘zwart’ in de 17e eeuw niet alleen een beschrijvend element vormt, maar ook oordelend is. Interessant is om te bedenken dat Bosman in de jaren dat hij op Goudkust verbleef zeer aannemelijk verhoudingen met vrouwen daar moet hebben gehad en het is goed in te denken dat hij zelf een mulatten-nageslacht voortgebracht heeft. Zou hij dan ook vol afschuw jegens hen zijn?

Othering speelt een grote rol in de representaties van Bosman. Hij leek zich absoluut niet te kunnen identificeren met de zwarte Afrikanen. Het lijkt erop dat Bosman de zwarte bevolking lijnrecht

stelt tegenover alles wat hij aan normen en waarden en gebruiken uit zijn thuisland heeft meegebracht, volledig in lijn met de theorie van Stuart Hall over de distinctie tussen West/rest (Afrika), cultuur/natuur, beschaving/primitiviteit. Alles wat hij beschrijft lijkt hem vreemd voor te komen. Als hij spreekt over 'de manier waarop de negers springen en dansen' wordt duidelijk dat hij duiding probeert te geven aan de voor hem onbekendheden en deze in zijn eigen wereld wil plaatsen. Hij schrijft vanuit een Westers kader, een bestaand discours, en lijkt daar ook zeker binnen te blijven. Uit zijn taalgebruik is te constateren dat Bosman de *neger,* zoals hij ze noemt, gezien moet hebben als een totaal ander volk, wellicht zelfs ander soort. Waar hij in het begin vooral spreekt van negers, voegt hij steeds meer woorden aan zijn idioom toe: *swartinnetjes, negrinnetjes, diertjes, blootaarden.* Opvallen hieraan is dat hij vooral bij vrouwen veel verkleinwoorden gebruikt. Hoe dit te duiden valt kan niet met zekerheid gesteld worden, al lijkt het eerder een onderdrukkend dan bijvoorbeeld een liefkozend karakter te hebben. Jegens zwarte Afrikaanse vrouwen lijkt Bosman enerzijds oprechte affectie en bewondering te uiten, anderzijds lijkt hij hen ook als substituut voor de blanke vrouwen te zien.

Opvallend is dat hij de bevolking enkel als een op zichzelf staand fenomeen beschrijft en zelden in direct verband met de blanken brengt. Hij objectiveert de zwarte bevolking en creëert een vrijwel onoverbrugbare kloof tussen de Afrikanen en de Europeanen. Hij benoemt enkel de eigenschappen en kenmerken van de zwarte bevolking maar verheerlijkt daarmee de onuitgesproken tegenpool, de blanke bevolking. De binaire opposities waar in het theoretisch kader uitgebreid aandacht aan is besteed doen bij Bosman dus zeker ter zake. Het referentiekader van Bosman lijkt enkel het voor hem bekende te omsluiten; al het andere is per definitie niet inpasbaar binnen zijn kader. De groep die Bosman beschrijft is een groep waarvan hij zich absoluut van distantieert. *Zij* zijn alles wat *hij* niet is. De karakterisering van de zwarte Afrikanen die Bosman schetst behelst vrijwel alles waarvan men in het Westen in de 17^{e} eeuw niet van beschuldigd wilde worden. Men kan zich dan ook afvragen of Bosman de representatie van de zwarte afrikanen met een reden zo sterk heeft verwoord. Het is zeker mogelijk dat hij hen bewust heeft afgezet tegen Europese normen en waarden die in die tijd golden. Dat hij hen bestempelt als onder andere lui, bedrieglijk, bijgelovig, niet te vertrouwen en onnozel impliceert indirect dat Europeanen dat dús niet zijn. Was zijn intentie bewust of onbewust wellicht het bevestigen van zijn eigen machtspositie, in politieke en sociaal domein of legitimeren van de Afrikaanse onderdrukking en de handel in slaven, zijn beschrijvingen lijken zeer sterk doordrenkt van het afzetten van *hen* tegenover *hem*. Bosman is zeer helder in zijn vooronderstelling dat iedere Afrikaan geboren wordt als slaaf en het lastig is dat lot te ontkomen. De zwarten zijn ondergeschikt aan de blanken en daar is volgens Bosman iedereen zich van bewust; ook de zwarten zelf bij wie dit besef in hun religie verweven is. Huidskleur werd zeer waarschijnlijk als essentiële differentiefactor gezien door Bosman en zijn tijdgenoten. Zowel in zijn beschrijving van het geloof als in een passage over de Mulatten laat Bosman duidelijk doorschemeren dat de superioriteit van de blanken voor hem een gegeven was. Hij beweert zelfs, geheel naar het oriëntalistisch idee van Said, dat hij over meer kennis beschikt over de zwarte Afrikanen dan dat zij zelf doen. De Afrikanen worden onderworpen aan de betekenisgeving van Bosman als Europeaan. Door het maken van een representatie vergaart Bosman een zekere macht, waarbij hij zichzelf lijkt te verheffen boven de mensen die hij beschrijft, die eventueel zelfs als politiek instrument ingezet kan

worden. Hij draagt zijn beschrijvingen expliciet op aan de hoge heren van de WIC waardoor men zich kan afvragen wat zijn achterliggende intenties geweest zouden zijn.

Het zou goed kunnen dat het rechtvaardigen van de slavenhandel in zwarte Afrikanen een rol heeft gehad in de manier waarop Bosman zijn representaties vormde. Het moge duidelijk zijn dat Bosman, als man van zijn tijd, de beeldvorming van zwarte Afrikanen een negatief karakter gaf. Hij bevestigde hiermee de negatieve connotatie die zich steeds sterker leek te ontwikkelen onder de Europeanen aan het einde van de zeventiende eeuw. Bosman heeft hoogstwaarschijnlijk, evenals anderen voor en na hem, een bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de beeldvorming over zwarte Afrikanen in het Westen. Het feit dat Bosman een vrij negatieve representatie heeft neergezet van de inwoners van de West-Afrikaanse kuststreek is zeer waarschijnlijk van invloed geweest op de wijze waarop het denken over de Afrikaanse identiteit, racisme en verhoudingen en van de moderne mens is gestoeld.

Het lijkt mij interessant om te onderzoeken waar en bij wie exact de *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Goud-Tand- en Slavekust* na de publicatie terecht is gekomen; wie er notie heeft genomen van de ideeën en overtuigingen van Bosman en wat daar vervolgens uit voortgevloeid is. De hoge heren van de WIC waren degene aan wie Bosman zijn brieven richtte maar of zij ook werkelijk iets gedaan hebben met de overgedragen kennis en waar dat toe geleid heeft is voor mij onduidelijk. In een eventueel vervolgonderzoek lijkt het mij waanzinnig boeiend het boek van Bosman door de eeuwen heen op de voet te volgen, uitkomend in het heden. Voor een volledig onderzoek naar de ontwikkeling van de beeldvorming over de ‘zwarte ander’ in het Westen zouden gelijksoortige beschrijvingen en representaties die door de eeuwen heen geschreven zijn op eenzelfde wijze geanalyseerd en gevolgd kunnen worden, om uiteindelijk een heldere vergelijking te kunnen trekken en een deel van de oorsprong te kunnen achterhalen van het huidige denken over de Afrikaanse identiteit, racisme en de onderlinge verhoudingen.

Bibliografie

Primaire bron

Bosman, W., *Nauwkeurige beschrijving van de Guinese Gout-Tand- en Slavekust* (Utrecht 1704)

Literatuur

Behdad, A., 'Orientalism Matters'. *MFS Modern Fiction Studies,* vol. 56, no. 4 (2010)

Bhabha, H.K., 'The Other Question: Stereotype, Discrimination and the Discourse of Colonialism', *The Location of Culture* (Londen 1994)

Boogaart, van den, E., 'Colour Prejudice and the Yardstick of Civility: the Initial Dutch Confrontation with Black Africans, 1590-1635', in: R. Ross ed., *Racism and Colonialism: Essays on Ideology and Social Structure* (Leiden 1982)

Boxer, C.R., *The Dutch in Brazil 1624-1654* (Oxford 1957)

Curtin, P.D., *The White Man's Grave* (Londen 1961)

Dantzig, van, A., 'Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of New Guinea": How Accurate Is It?', *History in Africa,* vol. 1 (1974)

Fanon, F., *Black Skin, White Masks* (Londen 1967)

Frederiks, J.G. en Branden, van den F.J., *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde* (Amsterdam 1888-1891)

Hall, S., *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices* (Londen 1997)

Hall, S., 'The West and the Rest: Discourse and Power', in Stuart Hall & Bram Gieben (eds), *Formations of Modernity* (Cambridge 1992)

Heijer, den, H.J., *De Geschiedenis van de WIC* (Zutphen 2013)

Heijer, den, H.J., 'Nederlandse vestigingen in West-Afrika', in: P. Emmer, H. den Heijer en L. Sicking ed., *Atlantisch Avontuur: De Lage Landen, Frankrijk en de Expansie naar het Westen, 1500-1800* (Zutphen 2010)

Heuvel, van den, A., *Willem Bosman in goud en slaven* (Amsterdam 1981)

Kloos, P., *Culturele Antropologie, een inleiding* (Assen 2002)

Nederveen Pieterse, J., *Racisme en beeldvorming. Afrika door westerse ogen.* (Den Bosch 1994)

Mazrui, A., 'The Re-invention of Africa: Edward Said, V.Y.Mudimbe, and Beyond'. *African Literatures,* vol. 36, no. 3 (2005)

Middleton, E., *Theologiebundel, terug naar Platland.* Uit hoofdstuk 2: Christelijke deugden in de gemeente. (Zoetermeer 2009)

Miller, C.L., *Blank Darkness: Africanist Discourse in French* (Chicago 1985)

Pels, P., *Het uitzonderen van 'Afrika'. Naar een antropologie van de moderne politieke verbeelding* (Leiden 2004)

Postma, J.M., 'West African Exports and the Dutch West India Company, 1675-1731', *ESHJ* 36 (1973)

Said, E.W., *Orientalism* (New York 1979)

Staszak, J.F.,'Other/otherness'. *International Encyclopedia of Human Geography* (Elsevier 2008)

Hsu-Ming Teo, 'Orientalism: An Overview*', Australian Humanities Review* 54 (2013)

Wijk Smith, van, M., 'The Metadiscourses of Postcolonialism. Strong othering and European images of Africa'. *History and Anthropology*, vol. 9 no. 2-3 (1996)

Nationaal Archief, Collectie Radermacher 576, Lijsten van schepen van alle kamers der WIC met de laatste grote investeringen die de Compagnie in die schepen heeft gedaan tussen 1720-1729

www.geographicguide.com/africa-maps/west.htm

http://gtb.inl.nl/

http://www.ibstudiehuis.nl/k/n633/news/view/7110/5843/wie-is-door-noach-vervloekt.html

www.landenweb.nl/images/imgghana/8A3ADB18-BB8C-63AF-9EE848CA634CDB6E.JPG

https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-88.051